

PROŠLOST

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historiju

Broj 61
Godina XXXI
Maj, 2026.
[str. 31-68]

© Monos 2026

ZUKOBAŠIĆI IZ GRAČANICE

(Tragom stare, zaboravljene
gračaničke familije)

Edin Šaković, Rusmir Djedović

Zukobašići su stara, danas izumrla familija iz Gračanice, koja je kroz historiju ostavila značajnog traga. Njen prvi spomen datira s kraja XVIII. stoljeća. Sredinom narednog, XIX. stoljeća u Gračanici su popisane dvije kuće Zukobašića. Najznačajniji predstavnik ovoga roda u XIX. stoljeću bio je Hadži Ahmed-aga Zukobašić, trgovac i rezervni binbaša (major) osmanske vojske. Bio je zapovjednik bašibozuka u Gračanici i sudjelovao je u suzbijanju pobuna iz 1858. i 1877. godine, kao i otporu austrougarskoj okupaciji Bosne i Hercegovine, u ljeto 1878. godine. Kasnije je biran je za člana Kotarskog vijeća u Gračanici, kao predstavnik Bošnjaka muslimana u Gračanici, što svjedoči o njegovom velikom ugledu. Zukobašići su u tom vremenu bila jedna od najbogatijih trgovačkih familija u Gračanici, sa velikim zemljišnim posjedima na području grada i okoline, kao i sa više kmetovskih selišta u selima Sočkovac i Kakmuž, pod planinom Ozren. U velikom požaru iz ljeta 1895. godine, u kome je izgorila gračanička čaršija, uništene su kuće i dućani Zukobašića, a ova familija je preko noći osiromašila. Zbog kreditnih zaduženja i dugovanja ogroman dio njihove imovine je postao predmetom sudske ovrhe i javnih dražbi. Ipak, uprkos tim gubicima, Zukobašići su ostali društveno angažirani i utjecajni. U tom vremenu zapažena je aktivnost Mustafa ef. Zukobašića, sina Hadži Ahmed-age, koji je bio predstavnik Muslimanske Narodne Organizacije, prve bošnjačke političke stranke, a sudjelovao je i u radu Egzekutivnog odbora, kao njenog rukovodećeg organa. Bio je i jedan od osnivača, kao i prvi povjerenik Muslimanskog kulturno-prosvjetnog društva "Gajret" u Gračanici. U periodu između dva svjetska rata najznačajniji predstavnik ove fami-

PROŠLOST

lije bio je Ahmet Zukobašić, ugledan i bogat trgovac. Njegova tragična smrt, na početku Drugoga svjetskog rata, postala je, kasnije, jedna od lokalnih legendi – u vremenu kada ova porodica u Gračanici potpuno iščezava.

Ključne riječi: Zukobašići; Gračanica; rod; familija; porijeklo; historija; genealogija; rodoslovlje; XVIII. stoljeće; XIX. stoljeće; XX. stoljeće; razdoblje osmanske uprave; razdoblje austrougarske uprave (1878.-1918.); Međuratni period (1918.-1941.); Drugi svjetski rat (1941.-1945.); Hadži Ahmed-aga Zukobašić; Mustafa ef. Zukobašić; Ahmet Zukobašić.

U dugoj povijesti Gračanice traga su ostavile brojne stare familije i rodovi. Neke su se doseljavale u ovaj grad, a druge odseljavale – nakon nekoliko godina ili, pak, desetljeća, pa i stoljeća života u njemu. Neke od njih su se širile i granale, a njihovi ogranci su izrastali i u nove, zasebne familije, sa vlastitim prezimenima. Druge su, pak, zamirale i netragom nestajale. Nekoć ugledni i bogati rodovi vremenom su znali osiromašiti, pa i posve propasti, dok su drugi, siromašniji, u novim vremenima postajali dijelom društvene elite. O porijeklu pojedinih familija ništa se ne zna, dok je za neke druge sačuvana

veoma zanimljiva i bogata usmena narodna predaja. Svaka gračanička familija, dakle, priča je – pa i knjiga za sebe.

Jedna od starih gračaničkih familija, čiji su pojedini članovi ostavili vidnoga traga u povijesti našega grada, bili su i Zukobašići, starijom vezani za nekadašnju mahalu Ahmed-paša, odnosno Mejdan, Potok i Čaršiju, gdje su bile njihove kuće i dućani.

O porijeklu gračaničkih Zukobašića ne znamo mnogo.

U dosadašnjoj literaturi često se pogrešno navodilo da je ova familija porijeklom iz Srbije, što se vremeniski povezivalo sa masovnim migracijama muslimanskog stanovništva tokom XIX. stoljeća. Pišući o islamskoj baštini na prostoru Gračanice, pri čemu se osvrnuo i na prošlost ovoga grada i porijeklo značajnijih rodova, Hafiz Ibrahim ef. Mehinagić je spomenuo Zukobašiće među nekoliko gračaničkih familija koje su se doselile iz Srbije.¹ Taj navod su preuzimali i drugi autori. U svojoj etnološkoj studiji o Gračanici, dr. Salih Kulenović spominje Zukobašiće među muslimanskim porodicama koje su se krajem XVIII. i početkom XIX. vijeka doselile iz Srbije.² Sličan

1 "Islamska kulturna baština Gračanice i okoline (Prema izvještaju Odbora Islamske vjerske zajednice, odnosno kadije Ibrahim ef. Mehinagića iz 1967. godine)", priredio: Rusmir Djedović, *Gračanički glasnik*, god. XII, br. 25, maj 2008., str. 85.

2 Salih Kulenović, *Gračanica i okolina: Antropogeografske i etnološke odlike*, Tuzla: Muzej istočne Bosne, Gračanica: "Grin", 1994., str. 167). Kulenović se pri tome referira na spomenuti Izvještaj Odbora Islamske vjerske zajednice Gračanica iz 1967. godine, odnosno navode Hafiza Ibrahima Mehinagića.

navod stoji i u monografiji Esada Tihića i Omera Hamzića iz 1988. godine.³

Međutim, historijski izvori iz osmanskog doba ukazuju da su Zukobašići u Gračanici dosta stariji, te se njihovo porijeklo ne može povezivati s naseljavanjima muslimanskih familija protjeranih iz Srbije, koje u ovaj grad dolaze najprije u prvoj polovici XIX. vijeka, u vrijeme tzv. Prvog i Drugog srpskog ustanka – zaključno sa 1830. godinom (kada je, po odredbama mirovnog ugovora, s područja novouspostavljene Srpske kneževine iseljeno seosko muslimansko stanovništvo), te 1862. godine, sa protjerivanjem muslimana iz Užica, Valjeva, Šapca, Beograda i drugih gradova u Srbiji. Ukoliko Mehinagić nije pogriješio i ukoliko je svoj navod o porijeklu Zukobašića zasnivao na usmenoj predaji – onda se ova familija, eventualno, iz prekodrinskih krajeva mogla doseliti pedesetak-stotinu godina ranije.

Prvi spomen Zukobašića, naime, datira s kraja XVIII. stoljeća, a sačuvan je u *Sidžilu gračaničkog kadije*, sudskom protokolu vođenom od 1793. do 1799. godine.⁴ U tom izvoru, kao i još nekim sačuvanim i dostupnim dokumentima iz XVIII. stoljeća, spominje se i više drugih starih gračaničkih prezimena, među kojima i ona koja su opstala sve do novijeg doba: Trepanić (*Trpanić*), Ramić, Šabić (*Šabo*), Šehić, Islamović (*Islam*), Alagić, Letić, Aganović, Sarajlić, Berber, Tabaković (*Tabak*), Kozarić (*Kozara*), Spahić (*Spaho*), Karađoz, Sarajlić itd.

Spomeni ovih prezimena u *Sidžilu gračaničkog kadije* najčešće su vezani za sudske bilješke o vjenčanju pojedinih osoba, pri čemu su upisana imena vjenčanih, njihovih legalnih zastupnika (vekila), te svjedoka tog pravnog čina. Tako je pri vjenčanju Ibrahima Aganovića, sina Ibrahima, kao svjedok naveden i **Sulejman Zukobašić**.⁵ – Ovaj Sulejman je, dakle, živio tokom druge polovice

3 "U toku 1862. u gračanički kadiluk doselilo se 26 porodica iz Užica i po jedna iz Šapca i Sokola. Doseljene su familije: Prohići, Tihići, Karasoftići, Zukobašići, Harčini, Begići, Dizdari, Junuzovići, Salihbašići, Salkići, Žilići, Sumani, Ahmetaševići, Taletovići i Lulići." (Esad Tihić, Omer Hamzić, *Gračanica i okolina u NOB-u i Revoluciji*, Gračanica: Komisija za istoriju Opštinskog komiteta SK BiH i Opštinski odbor SUBNOR-a Gračanica, 1988., str. 35, nap. 54). Autori se, kod citiranog navoda, referiraju na rad Šabana Hodžića, "Migracije muslimanskog stanovništva iz Srbije u sjeveroistočnu Bosnu između 1788-1862.", *Članci i građa za kulturnu istoriju Istočne Bosne*, II, Tuzla 1958., str. 131, u kome je objavljen i spisak muhadžira koji su se nastanili u Gračanici. Međutim, u tom spisku, među 14 popisanih porodica od prezimena se navode samo Karasoftići i Harčini (Harčinovići), tako da navod ne odgovara referiranom izvoru. Iz rasporeda u nabranju prezimena očigledno je da je podatak preuzet od Mehinagića, odnosno iz Izvještaja Odbora IVZ Gračanica iz 1967. godine, iako to, svakako omaškom, nije izričito naznačeno.

4 O ovom izvoru: Ramiza Smajić, "Posljednji gračanički sidžil", *Gračanički glasnik*, god. VIII, br. 16, Gračanica, novembar 2003., str. 38-46.

5 Ramiza Smajić, "Vjenčanja u sidžilu gračaničkog kadije", *Gračanički glasnik*, god. X, br. 20, Gračanica, novembar 2006., str. 137.

XVIII. stoljeća. Vjerovatno se radilo o osobi starije ili zrelije životne dobi, kakve su se obično pojavljivale u svojstvu svjedoka pred kadijom, a ujedno i komšiji i prijatelju ženika. Iz ovoga zaključujemo da su Zukobašići i tada živjeli u mahali Mejdan, skupa s Aganovićima, gdje ih i stotinu godina kasnije nalazimo.

Nešto više podataka o Zukobašićima u Gračanici imamo nekih pola stoljeća kasnije, iz osmanskog popisa stanovništva koji je vršen 1850./1851. godine. Radi se o poimeničnom popisu muškog stanovništva, u kome je skoro za svakog popisnog stanovnika navedeno ime, ime oca i prezime (u slavenskoj, odnosno slavensko-osmaniziranoj formi). To je veoma značajna činjenica za historijska i genealoška istraživanja – posebno zato što osmanska službena administracija formalno nije poznavala prezimena, već je uglavnom pisala samo ime i ime oca osobe, eventualno uz navođenje zanimanja ili oznake zavičajnosti i domovinskog porijekla (izvedene iz imena grada ili zemlje iz kojeg je dotični potjecao). Sama prezimena, odnosno rodovska imena, navođena su samo izuzetno, u pojedinim izvorima (kakvi su, u ejaletu Bosna, na primjer bili i kadijski sidžili). No, u popisu stanovništva iz 1850./1851. godine, naša domaća, slavenska i

bošnjačka prezimena, skoro redovito se navode.

U spomenutom popisu, u Gračanici su, u mahali Ahmed-paša (koja je obuhvatala Čaršiju, Mejdan i Potok Mahalu), popisane i dvije kuće Zukobašića. Jedna od njih pripadala je **Ahmedu Zukobašiću**, sinu Osmana, starom 40 godina. On je bio duhandžija po zanimanju, a navedeno je da je visokog rasta i smeđih brkova. U to vrijeme, iako na pragu 40-tih godina života, nije imao muških članova porodice. (Kasnije će, kako ćemo vidjeti, imati trojicu sinova, te barem jednu, a možda i više kćeri.) Vlasnik druge kuće bio je **Sulejman Zukobašić**, sin Osmana, star 45 godina, također opisan kao čovjek povisokog rasta i smeđih brkova. S njim u domaćinstvu živjeli su Omer Zukobašić, sin Osmana, star 25 godina, te Osman, sin Sulejmana, starosti 10 godina.⁶

Osman Zukobašić stariji, otac Ahmeda i Sulejmana, dakle, rođen je u drugoj polovici XVIII. stoljeća, a umro je prije 1850. godine. On je mogao biti sin – ili, eventualno, mlađi brat onog Sulejmana Zukobašića koji se spominje u Sidžilu gračaničkog kadije, budući da je i jedan od njegovih sinova nosio to ime.

Ahmed Zukobašić, odnosno Ahmed-aga Zukobašić (u izvorima se ovo ime javlja i u varijanti Ahmet, odnosno Ahmet-aga), bio je poznata ličnost svog vremena. Kako vidimo

6 Popis stanovništva kasabe Gračanica iz 1850./1851. godine, preveo: mr. sc. Kemal Nurkić (rukopis).

iz spomenutog popisa, 1850./1851. godine, bavio se prodajom duhana, a kasnije se spominje kao trgovac mješovitom robom. U defteru poznate sarajevske trgovačke familije Potogija (iz razdoblja 1850.-1871. godine), s kojima je poslovaio veći broj gračaničkih trgovaca, zapisan je i Zukobašić Mula Ahmed-aga.⁷ Zvanje "mula" (*mulla*) ukazuje da je imenovani pohađao medresu i bio obrazovan čovjek. Kasnije je obavio i hadž, jer se u posljednjim godinama osmanske vlasti spominje kao hadžija. To nam ukazuje da je u trgovini bio uspješan, te je mogao izdvojiti sredstva za velike izdatke kakve je tada zahtijevalo hodočašće u Mekku.

U međuvremenu, u nešto zrelijim godinama života, oženio se i stekao porodicu: već iz razdoblja 1887.-1891. znamo za barem jednu njegovu kćerku i trojicu sinova, kao i u to vrijeme već punoljetnog unuka – što znači sa se oženio neposredno poslije spomenutog popisa stanovništva. S

obzirom da se kasnije spominje sa činom binbaše (majora), Ahmed-aga je, po svoj prilici, mladost proveo služeći u osmanskoj vojsci, iz koje je izašao kao oficir, u spomenutom činu. To bi objasnilo njegovo prilično okašnjelo zasnivanje porodice, kao i činjenicu da se u kasnijim izvorima spominje kao binbaša, iako je zapovijedao tek sa odredom bašibozuka, dobrovoljačke milicije koja je imala ulogu pomoćnih trupa regularnih osmanskih vojnih jedinica.

Prvi poznati Ahmet-agin angažman u ovom svojstvu zbio se 1858. godine, kada je na području kadiluka Gračanica izbila oružana pobuna hrišćanskog stanovništva. Ta pobuna, među ovdašnjim pravoslavicima upamćena kao "Trebavska buna", ugušena je tako što je odred bašibozuka iz Gračanice, uz nešto pojačanja iz susjednih mjesta, razbio pobunjenike u bitci na Dugoj Njivi na Trebavi.⁸ Čuveni sarajevski hroničar Muvekkit je zapisao da je vijest o ovoj

7 Osman A. Sokolović, *Djelomičan popis trgovaca – muslimana iz BiH pod kraj turske uprave*, Sarajevo: Islamska dionička tiskara, 1943., str. 23 = *Novi Behar*, god. XV, br. 2-6, 1943., str. 71.

8 Uzroci pobuna hrišćanskog stanovništva u Bosni tokom XIX. vijeka složeni su i kompleksni, a dobrim dijelom su proizlazili iz teškog položaja stanovništva u položaju čifčija (nasljednih zakupnika tuđe zemlje) – među kojim su dominirali nemuslimani, najvećim dijelom pravoslavne vjere, kao i zloupotreba u ubiranju poreza i davanja. Nosioci i sudionici tih pobuna su tvrdili da se bune iz agrarnih razloga, odnosno davanja trećine (dijela prihoda kojeg su čifčije davali zemljoposjednicima), koju su smatrali nepravednom i previsokom. Značajan utjecaj je, međutim, imala i politika Kneževine Srbije, koja je, po programu spisa "Načertanije" Ilije Garašanina iz 1844. godine, nastojala pripojiti susjedne zemlje pod osmanskom upravom, u prvom redu Bosnu, a pobunjenici su se, uz to, uzdali i u intervenciju stranih, kršćanskih sila (Austrije i Rusije). Pobuna u Gračaničkom kadiluku, na području Trebave i Posavine, u jesen 1858. godine, izbila je pod parolom ukidanja trećine. Pobunjenici su nasrnuli na imanja zemljoposjednika, pljačkajući, paleći i pustošeći. Njihov bijes je, međutim, zahvatio i obično, siromašno muslimansko stanovništvo, među kojim je bilo i muslimana čifčija (kmetova), koji su se, u početnim komešanjima, i sami pobunili protiv trećine (npr. u Mionici kod Gradačca). Posavski hroničar fra Martin Nedić, tako, bilježi da su hrišćanski pobunjenici pod vodstvom prote (protorejera) Stefana Avramovića uhvatili i zvjerski pobili muslimane kiridžije

pobuni zatekla tadašnjeg bosanskog valiju Kani Mehmed-pašu u trenutku kada je primio ferman o svojoj smjeni, što ga nije pokolebalo da se lično uputi ka ugroženom području; stigavši u Donju Tuzlu, saznao je da je pobuna već ugušena.⁹ Bila je to prvenstveno zasluga gračaničkog odreda bašibozuka, sa Zukobašićem na čelu.¹⁰

Hadži Ahmed-aga Zukobašić se, kao zapovjednik bašibozuka, ponovno istakao u doba nove pobune pravoslavnog stanovništva u Bosni, tzv. "Bosanskohercegovačkog ustanka", od 1875. do 1878. godine.¹¹ U aprilu 1877. godine službeni izvještaji su govorili o pojavi ustanika u zapadnim dijelovima kadiluka (kaze) Gračanica, u selima Osječani,

Kožuhe i Koprivna, koji su se oslanjali na mrežu jataka. Pokušaj vlasti da odmetnike rastjera ostao je bezuspješan, zbog čega se u Gračanici ponovo okupio odred bašibozuka, koji je skupa s regularnim jedinicama zaprtija (žandarmerije) i vojske trebao suzbiti širenje pobune. Na čelu bašibozuka ponovo se našao binbaša Hadži Ahmet-aga Zukobašić. Čini se da su njegovi odredi i ovaj put imali dosta uspjeha, jer se u toku juna 1877. u srpskim listovima koji su izlazili na prostoru Austro-Ugarske, osobito novosadskoj "Zastavi" (glasilu Srpske Narodne Radikalne Stranke), naširoko opisuje "grozna turska nasilja", za koja se, između ostalih, optužuje i "krvolok hadži-Ahmet Zukobašić".¹²

(prevoznike), na koje su naišli. "Svu devetoricu nemilo pokolju" – posvjedočio je Nedić – "i to na najkrvoločniji način, odrezujući im živim nos, uši i do polovine vrata prerezav a pola bi ostavio nek se turčin pati nemogući ni živiti ni umrijeti." (Citirano prema: Galib Šljivo, *Bosna i Hercegovina 1854-1860.*, Tešanj: "Planjaks Komerc", 2016., str. 489). – Zločina pobunjenika bilo je i u gračaničkom kraju. Tako je u Sjenini upamćeno da se ovo naselje prvobitno nalazilo na mjestu Čivčija Osječanskih, odnosno Starog Sela, gdje se nalazila i džamija, sve do pobune i napada hrišćana, koji su selo popalili, a stanovnike otjerali na daljinu "dokle se bubanj mogao čuti" (predanje zabilježeno po kazivanju Omera I. Muratovića, zv. Omo, iz Sjenine, rođenog 1926. godine; zabilježio Rusmir Djedović, u Donjoj Lohinji kod Gračanice 3. XI. 2007. godine). Ovi i ovakvi zločini bili su glavni faktor mobilizacije i okupljanja tzv. bašibozuka, jer su stanovnici muslimanskih sela i gradova osjetili egzistencijalnu prijetnju od pobunjenika. Inače, po kasnijim napisima u srpskoj štampi, nastalim na osnovu usmene tradicije, razmjere bitke na Dugoj njivi i brojnost "turskih" jedinica višestruko se preuveličavala, a isticana su i nasilja počinjena poslije poraza pobunjenika nad žiteljima trebavskih sela. U tome ima mnogo pretjerivanja, osobenih za nacionalno-romantičarske narative.

9 Salih Sidki Hadžihuseinović Muvekkīt, *Povijest Bosne*, knjiga 2, (preveli: Abdulah Polimac, Lamija Hadžiosmanović, Fehim Nametak i Salih Trako), Sarajevo: "El-Kalem", 1999., str. 1084-1085.

10 "Turke je, vele, predvodio Ahmet-aga Zukobašić iz Gračanice, i s njime je bilo najviše gračaničkih Turaka kojima su se pridruživali i Turci iz Tarevaca..." (Kosta Kovačević, "Tri popovske bune", *Razvitak*, god. I, br. 5-6, Banja Luka, 1. juni 1910., str. 165).

11 Iako su ustanici ponovo tražili ukidanje trećine i čifčijskih odnosa, prava pozadina se ubrzo vidjela, kada Osmanskome Carstvu rat objavljuju Srbija i Crna Gora, u želji da osvoje, rasparčaju i pripoje dijelove vilajeta Bosna, a u rat se ubrzo uključuje i njihova zaštitnica Rusija. – Žarišta ustanka i poprišta borbi u početku su se nalazila dosta daleko od Gračanice. Međutim, s ulaskom Srbije u rat, ustaničko-odmetnička aktivnost se širi i na sjeveroistočnu Bosnu, uključujući i sela na Trebavi.

12 Npr. *Zastava*, god. XII, br. 86, Novi Sad, 5. (17.) juni 1877., str. 2; br. 95, 21. juni (3. juli) 1877., str. 2

Takvi izvještaji i dopisi, u pravilu anonimni, prvenstveno su bili ratna propaganda: naturalistički slikovito opisani detalji o navodnim zločinima osmanskih regularnih i pomoćnih trupa trebali su pridobiti javnost u Austro-Ugarskoj Monarhiji, čija je vlada prema ustanicama bila suzdržana, a istodobno prikazati vilajetsku upravu u Bosni kao korumpiranu, nesposobnu i prema stanovništvu neprijateljski raspoloženu, uz kompromitiranje onih hrišćana i Srba koji su bili dio te uprave i osmanske administracije ili su joj bili lojalni. Trebalo je i što više ocrniti "domaće Turke" (tj. Bošnjake muslimane), kojima je ustaničko vodstvo očito namijenilo raniju sudbinu muslimanskog stanovništva u Srbiji (tj. izgon i istrjebljenje). Izviješćima o "turskim nasiljima", povrh toga, opravdavali su se i prikrivali zločini ustanika nad muslimanskim naseljima i njihovim stanovnicima, kakvih je itekako bilo (i spomenutim dopisnicima se, ponekad, "otme", pa slavodobitno izvijeste o paljevini "turskih sela"). – No, koliko su autori svih tih dopisa, pisanih mahom u Brodu na Savi (današnji Slavonski Brod) i drugim mjestima iz "Prijeka" (uz granicu prema Osmanskom carstvu) zapravo bili površno obaviješteni, jasno pokazuje i činjenica da se za Ahmet-aga Zukobašića, na

primjer, pogrešno navodi da je bio iz Gradačca, umjesto iz Gračanice.¹³

Sve ovo rečeno, naravno, ne znači da u borbama s pobunjenicima i suzbijanju ustanka nije bilo teških nasilja i zločina počinjenih od bašibozuka i regularnih osmanskih trupa nad ustanicima (ili "ustašama", kako se u spomenutim dopisima u srpskoj štampi označavaju). Te represalije su zahvatale i njihove jatake, a i narod koji ih je podržavao – kako je to, nažalost, čest slučaj u borbi protiv gerile i dan-danas, kada je čovječanstvo prešlo dug put u moralnom i humanom sazrijevanju u odnosu na drugu polovicu XIX. stoljeća. No, o Hadži Ahmet-agi Zukobašiću i njegovu odnosu prema hrišćanskom, tj. srpskom stanovništvu u Gračanici (među kojim je, u to vrijeme, već uveliko zaživjela srpska nacionalna ideja, širena putem prosvjete iz Srbije) – imamo i drugačije, izravno zabilježeno svjedočanstvo. Riječ je o zapisu Ali Riza ef. Prohića iz Gračanice, sina uglednog gračaničkog trgovca Hadži Mujage Prohića, s kojim je Hadži Ahmet-aga zajedno držao trgovinu.

Na dvije godine prije Okupacije – zapisao je Ali Riza ef. Prohić (prisjećajući se, skoro pola stoljeća kasnije, događaja kojima je kao dječak i sam posvjedočio) – kroz Gračanicu je naišla jedna osmanska vojna jedinica. Kao zapovjednik mjesnih bašibo-

itd.

13 Zastava, god. XII, br. 95, Novi Sad, 21. juni (3. juli) 1877., str. 2.

zuka, binbaša Hadži Ahmet-aga je sa svojim ljudima osigurao fizičku zaštitu za gračaničke Srbe. *“Kad je ta turska vojska imala nastupiti kroz kasabu i kvart, nastanjen sa pravoslavnim Srbima”, zapisao je Prohić, “pomenuti mjesni komandant je iz vlastite pobude svojom vojskom napravio kordun uz duž cijele srpske varoši i najgušće ispred njihove crkve, da ne bi turska vojska počinila kakve štete braći Srbima i pucanjem oskrvnuli crkvu. To su svojim prsima i puškom u ruci branili.”*¹⁴

Mišljenja smo, stoga, da prethodno spomenuti i ostali napisi iz srpske nacionalističke štampe ne oslikavaju realno istinski karakter binbaše Hadži Ahmed-age Zukobašića, niti njegov odnos prema hrišćanskome stanovništvu – osobito onima koji su, u vrijeme spomenute pobune (“ustanka”) bili lojalisti (ili, možda je bolje reći, legalisti).

Znali su to i srpsko-nacionalistički dopisnici priječanskih listova, pa tako i aninomni dopisnik “Zastave”, koji, opisujući navodna nasilja Hadži Ahmed-aginih bašibozuka nad star-

ješinom (knezom) i stanovnicima sela Osječani, osumnjičenim za saradnju sa ustanicima, ističe da je tamošnje *“ustaše... pokazao poznati nesretnik i svagdašnji turski ortak Stjepo Ivanišević iz Gračanice”,* dodajući čak i kletvu: *“Na ovake i gromove nebeske a ne osvetu ustašku treba napirati”*.¹⁵ – Taj poziv na linč, usmjeren protiv jednog od najuglednijih predstavnika hrišćansko-srpskog dijela gračaničke čaršije, ostao je, ipak, samo izrigana žuč nekakvoga anonimnog nacionalističkog piskarala.

Što se tiče gazde Stjepe Ivaniševića, radilo se o uglednom trgovcu, vlasniku dućana i pekare u čaršiji, jednome od najutjecajnijih gračaničkih pravoslavaca i Srba. Po nekim njegovim kasnijim postupcima, zaključujemo da je težio njegovanju korektnih odnosa između pripadnika različitih vjeroispovijesti, a svoju ljudskost u odnosu na muslimane pokazao je i odmah po austrougarskoj okupaciji – kojoj je Gračanica, inače, pružila čvrst i snažan otpor.¹⁶ Po slamanju otpora, ali i uspostavi austrougar-

14 Ali Riza ef. Prohić, *Šta hoće naša muslimanska inteligencija*, pretisak u: Nihad Halilbegović, *Ali Riza ef. Prohić: život i djelo*, Sarajevo: Halkomex, 2000. (originalno izdanje: Sarajevo 1931.), str. 150-151.

15 “Vesti iz Sarajeva”, *Zastava*, god. XII, br. 89, Novi Sad, 10. (22.) juni 1877., str. 3.

16 Čitatelja podsjećamo da je Gračanica bila drugi grad u Bosni i Hercegovini, nakon Maglaja, koja je pružila oružani otpor austrougarskim okupatorskim trupama (4. VIII. 1878.), a jednako tako bila je i poprište teške bitke (12. VIII. 1878.), u kojoj su jedinice bošnjačke narodne vojske pod zapovjedništvom jednog od glavnih komandanata, Mehmed Vehbi ef. Šemsekadića, pljevaljskog muftije, nanijele težak poraz XX. diviziji austrougarske vojske, primoravši je na uzmicanje prema Doboju. Više od mjesec dana Gračanica je bila centar slobodne teritorije, u vrijeme dok su Šemsekadićeve snage pokušavale probiti front kod Doboja i presjeći liniju snabdijevanja glavnine okupatorske vojske, koja je prodrla do Sarajeva. Tek nakon što su okupatoru pristigla znatna pojačanja, stanje na frontu se promijenilo, a jedinice narodne vojske su prisiljene na odstupanje. Šemsekadićev pokušaj da uspostavi novi front na liniji Karanovac – Gračanica osuđen je prodorom okupatorskih snaga iz pravca Brčkog, koji je bošnjačkoj vojsci zaprijetio odsijecanjem. Muftija Šemsekadić se tada povla-

skih prijekih sudova, mnogi sudionici i pristaše otpora su osuđeni na smrt i pogubljeni, dok su brojni drugi otpremljeni u zatočeništvo u zloglasni logor u češkom gradu Olomouc. Zadesilo je to i Gračanicu. Nakon što je ovaj grad definitivno osvojen od okupatora, stanovništvo se – po iskazu Ali Riza ef. Prohića – razbjeglo na sve strane, u strahu od susreta *“sa razjarenom vojskom, koja je izgubila toliko ljudi u ratu, a još više pretrpila na ugledu kao vojska jedne velesile sa šačicom muslimana”*. Njegov otac Hadži Mujaga Prohić i njegov “kumpanist” u trgovini, kojeg on naziva “Ahmetaga”, “Hadžija” ili “Binbaša” (tj. Hadži Ahmed-aga Zukobašić) – skupa sa porodicama su izbjegli u jedno “zabito seoce”, gdje su se muškarci danju krili u šumi, a obnoć dolazili porodicama. Okupator je, za to vrijeme, ušavši u praznu kasabu, pljačkao muslimanske kuće i dućane. No, od uglednijih gračaničkih Srba, koje okupatorska vojska nije dirala, jedan je imao hrabrosti zauzeti se za imovinu muslimanskih komšija, intervenišući kod mjesne komande

da se pljačka i bezakonje prekinu. Bio je to upravo gazda Stjepo Ivanišević – koji je, potom, poslao i glas Hadži Mujagi i Hadži Ahmed-agi da se vrate u Gračanicu, da im se ništa neće dogoditi, što su ovi i učinili. Istina, obojica su bili pritvoreni i izvedeni pred ratni sud, ali su se uspjeli izbaviti.¹⁷

Nedugo potom, na snagu je stupila i opća amnestija, život se postupno normalizirao, a uspostavljena je i civilna uprava. Dotadašnje osmanske kaze (kadiluke) sa kajmakamima na čelu zamijenili su austrougarski kotari s kotarskim predstojnicima. Koju godinu po okupaciji obnovljen je i rad kotarskih vijeća (ranijih idare-medžlisa), kao savjetodavnih organa. Član Kotarskog vijeća Gračanica od 1883. do 1890. godine bio je i Hadži Ahmed-aga Zukobašić.¹⁸ Dokaz je to da su se domaći ljudi, čak i oni koji su se prethodno istakli u otporu okupaciji, na kraju ipak pomirili s novonastalim stanjem i novom upravom, okrenuvši se budućnosti – a i da nova uprava nije baš previše zazorno gledala na svačiju prošlost. Sama činjenica da se baš Hadži

či prema Tuzli, gdje je bezuspješno pokušao organizirati nastavak otpora (što mu, zbog defetizma većine tuzlanskih prvaka nije pošlo za rukom, te se morao povući dalje prema jugoistoku, dok mu se vojska neminovno osipala). Gračanica je, tako, po drugi put okupirana, 16. VIII. 1878. godine. – Više o svemu tome u radu: Edin Šaković, “Boj kod Gračanice (u povodu 130-te obljetnice)”, *Gračanički glasnik*, god. XIII, br. 26, novembar 2008., str. 70-80.

17 Ali Riza ef. Prohić, isto. – Inače, i Hadži Ahmet-aga Zukobašić i gazda Stjepo Ivanišević su posjedovali po dućan i pekaru u središtu gračaničke čaršije, nedaleko jedan od drugog (v. Omer Hamzić, “Gospodarske prilike u Gračanici u vrijeme austrougarske uprave sa posebnim osvrtom na trgovinu”, *Gračanički glasnik*, god. I, br. 1., Gračanica, maj 1996., str. 52-53).

18 Osman Delić, *Posljednje godine turske vlasti u Gračanici i rad opštinske uprave u Gračanici za vrijeme austrougarske uprave*, Gračanica, avgusta 1989. godine, rukopis, str. 11 (Gradski muzej Gračanica, historijsko-dokumentaciona zbirka, Ostavština prof. Osmana Delića).

Ahmet-aga našao u Kotarskom vijeću, kao predstavnik Bošnjaka muslimana – uz Peru Ivaniševića, kao predstavnika pravoslavnih Srba, te gradonačelnika Gračanice Sulejman ef. Perteva, kao i kotarskog predstojnika, koji su članovi Vijeća bili po funkciji – svjedoči da se radilo o jednom od najuglednijih i najcjenjenih ljudi u gradu.

U međuvremenu, Hadži Ahmed-aga je nastavio sa svojim predratnim poslom – trgovinom. Nastavio je poslovati skupa sa ranijim poslovnim partnerom, a njihova zajednička trgovačka firma “Zukobašić i Prohić” je, u skladu s odredbama Trgovačkog zakona za Bosnu i Hercegovinu, službeno protokolisana 1885. godine.¹⁹

Uspostavom zemaljske vakufske uprave, Hadži Ahmed-aga Zukobašić je postao i član Kotarske vakufske komisije u Gračanici (jedno vrijeme je, izgleda, bio i predsjednik). Kao takav je još 1888. godine, skupa sa mutevelijom Mustafa ef. Hadžićem, bio predstavnik vakufa Ahmed-paše u sporu sa državnom upravom u ovome kotaru, zbog uzurpacije velikog kompleksa vakufskog zemljišta u sjevernom dijelu grada, do čega je došlo nedugo po okupaciji. Pokušaj

vakufa da uknjiži otetu zemlju ostao je bezuspješan, a s uspostavom Gruntovnice, 1891. godine, sav taj zemljišni kompleks – od današnje zgrade BKC-a do naselja Lamele i Kotoruše, upisan je u državni erar, odnosno općinsko ili kotarsko vlasništvo.²⁰

Uspostavljajući gruntovnicu, austrougarska uprava je – na osnovu prethodno uspostavljenog katastra – izvršila popis svih nekretnina na području grada i kotara Gračanica. Tom prilikom popisane su kuće, dućani i zemljišni posjedi gračaničkih Zukobašića.

Navedene, 1891. godine, sinovi Hadži Ahmed-age Zukobašića: **Muharem, Mustafa i Ibrahim**, upisani su kao vlasnici kuće na Mejdanu (k.č. 18/46), zatim kuće u Gornjoj Čaršiji (k.č. 17/19), kuće u Donjoj Čaršiji (na k.č. 20/16), kao i kućišta s pekarom (k.č. 17/11) i dva gradilišta s dućanima u Gornjoj čaršiji (k.č. 17/30 i 17/79), te većeg broja zemljišnih parcela na užem području grada: u Drami (k.č. 115), Bakićima (k.č. 1354 i k.č. 1252.), Ritašićima (k.č. 372), Šeniku (k.č. 593) itd. Ujedno su bili i posjednici kmetovskih selišta Bijelić

19 Prema podacima iz godišnjaka “Bosnischer Bote” (1899., str. 124.).

20 O ovome je pisala Mina Kujović (“O jednom dugotrajnom i nezavršenom sudskom sporu između austrougarske uprave i vakufa nakon izgradnje konaka i osnovne škole na vakufskoj zemlji u Gračanici”, *Gračanički glasnik*, god. XVII, br. 33, Gračanica, maj 2012., str. 36-46), uglavnom na osnovu dokumenata, odnosno predmeta iz 1908.-1914. godine. U nesređenoj građi Kotarskog vakufskog povjerenstva Gračanica (1886.-1918.), koja se čuva u Medžlisu Islamske zajednice Gračanica, pronašli smo više starijih dokumenata (zapisnika i podnesaka), još iz 1888. godine, koji o tome govore i dosta dopunjavaju podatke iznesene u citiranom članku. Vrijedilo bi, nekom drugom prilikom, i te podatke prirediti i objaviti.

(2 kuće), Nikolić, Popović i Lazić u Sočkovcu, te Savić, Silić i Milošević u Kakmužu.²¹

Prilikom sastavljanja gruntovnice, Hadži Ahmed-aga je još uvijek bio živ (jer se ne spominje kao umrli) – ali je, izgleda, odlučio da se pravo vlasništva i posjedništva upiše na njegove sinove. Na to se svakako opredijelio uslijed svojih već duboko poznih godina.

Jedan spomen s početka 1892. godine ukazuje da je Ahmed-aga još bio u životu: naime, u martu 1892. godine, Srpsko-pravoslavna crkveno-školska opština je organizirala tzv. svetosavsku zabavu, na kojoj su sakupljani i dobrovoljni prilozi od građanstva u svrhu izgradnje spomenika Sime Milutinovića Sarajlije i školovanja siromašnih srpskih đaka. Među darovateljima (inače pripadnicima sve četiri konfesije u gradu) sa pristojnim prilogom našli su se “Zukobašić i sinovi”.²² Taj Zukobašić je nesumnjivo bio Hadži Ahmed-aga, a i taj podatak govori o njegovom odnosu prema hrišćanima, odnosno Srbima.

Već 1894. godine, međutim, Hadži Ahmet-aga Zukobašić se spominje kao umrli. Te godine kao vlasnici zasebnih nekretnina popisanih 1891. upisani su njegovi sinovi. Kuću na

Mejdanu (k.č. 18/46), dućan i građevinsko zemljište (“milać”) u Gornjoj Čaršiji (k.č. 17/79), te zemlju u Drami naslijedio je Muharem Zukobašić. Kuću u Gornjoj čaršiji (k.č. 17/19) i zemljište u Bakićima naslijedio je Mustafa Zukobašić. Kuću u Donjoj Čaršiji (k.č. 20/16), te kućište s pekarom i gradilište s dućanom u Gornjoj Čaršiji (k.č. 17/11 i 17/30), kao i šljivikom u Ritašićima, te parcelama u Šeniku i na Bakićima, naslijedio je Ibrahim Zukobašić.²³

Inače, Hadži Ahmed-agini sinovi se u par izvora spominju i pod prezimenom Hadži Zukobašić (skraćeno: “H. Zukobašić”). U tom vremenu postojao je običaj da se časna titula hadžije dodaje uz prezime, a ne samo ime pojedinca koji je obavio hadž, te se prenosila na njegove neposredne potomke. Susrećemo to kod muslimanskih familija u Gračanici (npr. Hadži Prohić, Hadži Sulejmanović, Hadži Spahić...), a ponekad i kod pravoslavnih (koji su obavili hodočašće u Palestinu). Muharem, koji je, izgleda, bio najstariji brat, od oca je naslijedio titulu “aga” – koja se, u tom vremenu, uglavnom dodavala uz imena bogatijih muslimanskih trgovaca.²⁴ Mustafa se spominje sa titulom “efendija”, što znači da je bio školovan čovjek, najvjerovatnije

21 Gruntovne knjige za k.o. Gračanica, Sočkovac i Kakmuž iz 1891. godine, Gruntovnica Općinskog suda u Gračanici.

22 *Bosanska vila*, god. XVII, br. 9, Sarajevo, 30. mart 1892., str. 144.

23 Gruntovne knjige za k.o. Gračanica iz 1891. godine, Gruntovnica Općinskog suda u Gračanici.

24 Sama titula je ranije bila oznaka višeg starješinskog čina među jeničarima i drugim vojnim rodovima, u koje se gradsko stanovništvo upisivalo radi izbjegavanja davanja poreza.

završivši jednu od gračaničkih medresa, a možda i neku višu školu u većem gradu. Za njega znamo da je bio i moderno obrazovan, dobar poznavatelj službenog pisma (latinice i ćirilice), računa i drugih modernih nauka.

Pri uspostavi gruntovnice, 1891. godine, na Mejdanu je upisana još jedna kuća Zukobašića (na k.č. 18/55), nedaleko od Hadži Ahmed-agine. Njezin vlasnik bio je **Adem Zukobašić**, sin umrlog Osmana, i Mejra rođ. Hadžić, udova Osmana Zukobašića.²⁵ Vlasnici su, dakle, bili sin i supruga Osmana (rođ. 1841.), sina Sulejmanovog, bratića Hadži Ahmet-age Zukobašića. Mejra je, vjerovatno, bila Ademova mati (iako bi, možda, eventualno mogla biti i druga Osmanova supruga). – U svakom slučaju, navedenu je kuću 1907. godine naslijedila Fatima Zukobašić, rođ. Devedžić, Ademova udovica, te **Mehmed i Ševka Zukobašić**, malodobna djeca umrlog Adema.²⁶ Kasnije su vlasnici te katastarske čestice bili Harčini. O Ademovom ogranku Zukobašića nemamo drugih podataka.

U izvorima iz austrougarskog perioda susrećemo i neke ženske članove ove porodice: tako se 1911. spominju **Razija rođ. Zukobašić, udato Hadži Sulejmanović**,²⁷ te **Nura rođ. Zukobašić, udato Mujačić**,²⁸ a 1914. godine **Rašida rođena Zukobašić**.²⁹ Radilo se, svakako, o kćerkama nekih od spomenutih Zukobašića, ne znamo kojih.

Jedna od kćerki Hadži Ahmed-age Zukobašića bila je udata za izvjesnog Begana Mešića, a njihov sin bio je Sulejman Mešić, koji se spominje i sa prezimenom Fejzić-Mešić. U mnogim uglednim rodovima bilo je po jedinaca koji bi svojim postupcima i ponašanjem bacali ljagu na svoju rodbinu, što za života nije zaobišlo ni Hadži Ahmet-agu. Svjedoči to i bizaran slučaj iz novembra 1887. godine, o kojem je pisao i jedan bečki dnevni list. Naime, punoljetni Sulejman Mešić, unuk bogatog Ahmet-age Zukobašića, odlučio je da prijeđe na pravoslavlje, te je svečano kršten u mjesnoj crkvi, poslije čega je, "*po običajima te zemlje*", upriličeno slavlje. Razlog za taj čin, ističe austrijski dopisnik, nisu nipošto bila vjerska uvjerenja, već osveta bogatom djeđu,

25 Spomenuta Mejra je svakako bila od Hadžića iz Ahmed-paša mahale (Čaršije), dakle iz poznate i ugledne gračaničke ilmijske familije, kojoj je pripadao i Mustafa ef. Hadžić, mutevelija vakufa Ahmed-pašine džamije, kao i kadija Hadži Hafiz Mehmed ef. Hadžić (rodonačelnik gračaničkih Hafizkadića), suborac Hadži Ahmet-age Zukobašića iz vremena borbi 1878. godine, koji je poslije Okupacije emigrirao u Tursku.

26 Gruntovne knjige za k.o. Gračanica iz 1891. godine, Gruntovnica Općinskog suda u Gračanici.

27 *Sarajevski list*, god. XXXIV, br. 72, Sarajevo, 1. april 1911., str. 5.

28 *Sarajevski list*, god. XXXIV, br. 188, Sarajevo, 2. septembar 1911., str. 5.

29 *Sarajevski list*, god. XXXVII, br. 3, 5. januar 1914., str. 12.

koji više nije želio davati novac rasi-pnom unuku. Inače, dodaje se, riječ je o *“jednoj od najbogatijih i najugled-nijih porodica u Gračanici.”* Slavlje pravoslavaca, ipak, nije dugo trajalo, jer su srodnici i komšije nagovorili Sulejmana da se vrati *“u djedov-sku vjeru”*, predavši mu i *“skromnu svotu”* od 200 dukata, čime je ovaj u potpunosti ostvario svoj *“špekulantski naum”*.³⁰ – Pet godina kasnije, Kotarski ured u Gračanici je putem oglasa u štampi dao *“na sveopće znanje”* da je punodobni Sulejman Fejzić-Mešić, sin Begana, odlukom nadležnog Šerijatskog suda *“hadžr učinjen i rasipnikom proglašen”*, te mu je određen staratelj, zbog čega se sve njegove *“možebitne”* kupoprodaje, ugovori, priznanja i druga pravna očitovanja proglašavaju ništavnim.³¹ Bio je to, izgleda, i kraj priče o *“crnoj ovci”* svoje rodbine (a i muslimanskog dijela gračaničke čaršije).

U ljeto 1895. godine, Zukobašiće je zadesila mnogo veća nesreća od rasipništva jednog od Hadži Ahmet-aginih unuka. Na Aliđun (Ilindan), 2. avgusta po gregorijanskom kalendaru, Gračanicu je poharao strahovit požar, u kome je izgorjela gotovo cjelokupna čaršija. Najviše je stradalo njezino jezgro, na mjestu današnjeg centralnoga gradskog parka

i zgrade hotela. Upravo tu su se nalazili i *“Zukobašića dućani”*, kako ih Muhamed Moralić naziva – u jednom od poprečnih sokaka koji su povezivali glavnu čaršijsku ulicu (danas ulica Alije Izetbegovića), s paralelnom ulicom koja vodi ispod mahale Mejdan (danas ulica 22. divizije). Izgorjeli su i dijelovi čaršije južnije, prema Sahat-kuli, gdje je bila pekara u vlasništvu Zukobašića (preko puta vakufskog Šiljak hana, odmah do Smailbašića hana – otprilike na mjestu gdje je danas zgrada u kojoj je bila poznata kafana *“Gaj”*), kao i više kuća.

Ta katastrofa je teško pogodila brojne gračaničke trgovce, koji su, doslovno preko noći, izgubili ne samo svoje dućane, već i sav uloženi kapital u vidu uskladištene robe. U tom vremenu trgovačke i poslovne tranzicije, najveći broj gračaničkih trgovaca bio je kreditno zadužen u bankama ili preuzetom, a neisplaćenom robom kod dobavljača. Osiguranje tada je malo ko imao, pa tako nije bilo ni naknade za štetu. Poslije požara, austrougarske vlasti su požurile da otkupe mjesta gdje su dućani upropaštenih vlasnika stajali: u prvome redu jezgro stare čaršije, tj. današnji prostor središnjega gradskog parka, gdje je poslije toga uređen gradski trg. Zbog toga je u

30 *“Einträglicher Glaubenswechsel”* [*“Unosnija promjena vjere”*], *Neuigkeits-Welt-Blatt*, 42/1888., Beč, 21. februar 1888., str. 8.

31 *Sarajevski list*, god. XVI, br. 55, Sarajevo, 12. maj 1893., str. 4. Kao staratelj određen mu je Ibrahim Tufekčić iz Gračanice.

narodu i ostala sumnja da je aliđunski požar podmetnut od strane kotarske uprave, kako to proizlazi i iz kazivanja Muhameda Moralića, koji je kao dječak osobno posvjedočio toj katastrofi.³² Ostalo je upamćeno da je vlasnicima dućana i zgrada koji su stajali na planiranom prostoru budućega trga, u postupku eksproprijacije, isplaćena samo unaprijed određena minimalna cijena "placa" (mjesto na kome je zgrada stajala), bez ikakve naknade za uništenu građevinu ili stradalu i upropaštenu robu. Zbog toga, mnogi od njih su osiromašili, a neki i potpuno propali. U narodnom pamćenju, kao tada postradale, upamćene su sljedeće familije: Pašići, Moralići, Mulabećirovići, Čaje (Čajići) i Softići (vjerovatno Karasoftići – tj. porijeklom Užičani), kao i Zukobašići.³³ Sve ovo potvrđuju i sačuvani pisani izvori o eksproprijaciji ("izvlasbenom postupku"), koja je pogodila i Zukobašiće.³⁴

Uprkos ogromnom gubitku, Zukobašići u Gračanici su poslije ove katastrofe u trgovini još neko vrijeme preživljavali. Trgovačka tvrtka "*Zukobašić i Prohić*" je poslovala do proljeća 1897. godine, kada je zvanično ugašena i brisana iz trgovačkog registra pri Okružnom sudu u Donjoj Tuzli.³⁵ U toj trgovini su, izgleda, skupa radili Mustafa i Ibrahim Zukobašić, naslijedivši oca Hadži Ahmeta, u partnerstvu sa Mujagom Prohićem.³⁶ Najstariji brat Muharem prethodno je, u martu 1895. godine, osnovao trgovačku tvrtku pod nazivom "*Muharemaga H. Zukobašić, trgovina sa mješovitom robom*" – koju je, kako stoji u službenoj objavi, sâm "turski potpisivao".³⁷ Ta trgovačka tvrtka je djelovala do kraja oktobra 1904. godine, kada je brisana iz registra za inokosne trgovačke tvrtke.³⁸

Već 1896. godine, kuće na Gornjoj čaršiji (u vlasništvu Mustafe) i na Donjoj čaršiji (u vlasništvu

32 Rusmir Djedović, "Nekoliko kazivanja o prošlosti Gračanice", *Gračanički glasnik*, god. XXIII, br. 46, novembar 2018., str. 83-84.

33 Usmena narodna predanja o tome, na osnovu kazivanja većeg broja starih Gračanlija, zabilježio je rahm. Kemal Osmanbegović, oko 1972. godine.

34 V. npr. "Izvlasbeni oglas", *Sarajevski list*, god. XXIII., br. 47, 22. april 1900., str. 4.

35 *Sarajevski list*, god. XX, br. 42, 11. april 1897., str. 3.

36 Mujaga Prohić je (prema podacima iz *Bosnischer Bote*) još 1891. osnovao i protokolisao vlastitu trgovačku firmu, s kojom je – poslije gašenja firme "Zukobašić i Prohić – nastavio samostalno posloovati. U trgovini ga je naslijedio sin Hadži Avdaga, a ovoga, opet, sin Sabrija Prohić, koji je u Međuratnom periodu (1918.-1941.) izrastao u najbogatijeg i najuspješnijeg poduzetnika iz Gračanice. – Šire o tome: N. Halilbegović, isto, str. 26, 28 i 32; Rusmir Djedović, "Sabrija Prohić – prvi moderni biznismen u privrednoj historiji Gračanice", *Gračanički glasnik*, god. IX, br. 18, novembar 2004., str. 65-68; Rejhan Prohić, "Hadži Avdaga Prohić (1872.-1939.) – rizaluk jednog vremena", *Gračanički glasnik*, god. XIX, br. 37, maj 2014., str. 163-174.

37 *Sarajevski list*, god. XVIII, br. 40, 3. april 1895., str. 3. Ovo znači da se Muharem-aga, kao i većina Bošnjaka tog doba, primarno koristio "turskim", tj. arapskim pismom, kojim se i svojeručno potpisivao.

38 *Sarajevski list*, god. XXVII., br. 135, 11. novembar 1904., str. 4.

Muharem-age Zukobašića) prešle su u vlasništvo banke, što razumijemo iz upisa u Gruntovnici. Taj gubitak nije bio ni izbliza konačan. Kotarski sud u Gračanici je 19. februara 1897. godine objavio da je na molbu ovrhovoditelja – trgovačkih tvrtki Karl Neustadl i Heinrich Nolk iz Beča, te N. Latzko i A. Popper iz Budimpešte, kao i Ugarske ekskomptne i mještne banke iz Budimpešte, zastupanih po advokatu dr. Sigmundu Weissu iz Donje Tuzle, zbog duga u ukupnoj vrijednosti od oko 12.500 forinti, dozvolio *“javnu dražbu nepokretnina ovršenika Ibrahima i Mustafe H. Zukobašića sina umrlog H. Ahmeta iz Gračanice”*.³⁹ Među nekretninama se spominju: oranica i šljivik na Bakićima kod Gračanice (ukupne površine od oko 21 duluma), kuća s dvorištem, šljivik kraj kuće i šljivik Ševik kraj kuće, zatim mlin sa mliništem i vrt uz mlin (površine 1,7 duluma), te *“gradilište na kojim je stajao dućan”* – sve to gruntovno upisano kao mulk (izravno, neograničeno vlasništvo), a zatim i mirijska zemljišta: oranice *“kraj Ališevke”*, *“Latifova meraja”*, Okutak, Brijest, Klek, Ševik, Bakić, Šenik (3 oranice) i Uvala (ukupno 11 parcela površine od oko 155 duluma), zatim šljivici Vina i Bakići (površine 8,4 duluma), pašnjaci u Šeniku (površine oko 9,5 duluma),

šume Klek, Bakić i Džikanovac (površine blizu 35 duluma), kao i šikare na Uvali (dvije parcele površine 12,6 duluma), sve to na prostoru katastarske općine Gračanica.⁴⁰ Dalje se navode *“zemljišta slobodnog posjeda”* (tj. beglučka zemljišta) na području katastarske općine Sočkovac: tri oranice na Kameniku, oranica Uvala i šest oranica na Oključku (ukupne površine od oko 79 duluma), zatim livade Kamenik i Kanjuša (oko 12 duluma), tri šume na Kanjuši i *“Kraj Spreče”* (ukupno 28,5 duluma), te pašnjak Oključak (1,3 duluma), kao i kmetovska selišta Nikolić, Popović, Lazić, Savić i Silić (s pripadajućim oranicama, šljivima, livadama, pašnjacima i šumama). Ukupna procijenjena vrijednost, odnosno utvrđena najniža, oglasna cijena svih ovih nekretnina iznosila je 19.556 forinti (računajući samo mulkovna i mirijska zemljišta), odnosno 32.356 forinti (računajući i kmetovska selišta).⁴¹ Za dražbu nekretnina određeno je više termina u maju 1897. godine, uz napomenu da će se zemljišta slobodnog posjeda prodavati po katastarskim česticama zasebno, a kmetovska selišta kao nerazdjeljive cjeline. – Oglasi o prodaji ovih nekretnina putem javnih dražbi objavljivani su, odnosno ponavljani i narednim mjesecima, pa i godinama.⁴²

39 *Sarajevski list*, god. XX, br. 38., 2. april 1897., str. 4.

40 Na pojedinim od ovih parcela Zukobašići su bili suvlasnici s udjelima 1/3 ili 1/2.

41 *Sarajevski list*, god. XX, br. 38., 2. april 1897., str. 4.

42 *Npr. Sarajevski list*, god. XX, br. 105, 5. septembar 1897., str. 4, up. god. XXII, br. 24, 1. mart 1899.,

U slične probleme je, nešto kasnije, zapao i Muharem-aga Zukobašić, koji je, po gubitku kuće, 1896. godine, još nekoliko godina uspio poslovati kao trgovac. Kotarski ured u Gračanici je 4. januara 1902. godine objavio da je na molbu Privilegovane zemaljske banke za Bosnu i Hercegovinu iz Sarajeva, kao ovrhovoditelja, zbog duga od 10.331,90 kruna dozvolio javnu dražbu *“nepokretnina upisanih na ovršenika Muharema H. Zukobašića umrlog H. Ahmeta iz Gračanice”*, i to: dva kmetovska selišta Bijelića u Sočkovcu (vrijednosti od 2.000, odnosno 1.200 kruna), dva kmetovska selišta Miloševića u Kakmužu (u vrijednosti od 1.200, odnosno 800 kruna), 11 parcela beglučkog zemljišta u Sočkovcu (u ukupnoj vrijednosti od 4.4600 kruna), kao i 13 parcela u slobodnom posjedu u k.o. Gračanica, ukupne vrijednosti 11.700 kruna; određen je rok za dražbu, uz napomenu da će se *“od dalnjeg dražbovanja odustati i dražba odmah obustaviti čim će kupovna jur prodanih nekretnina dostati za potpuno namirenje cijele tražbine ovrhovoditeljice...”*⁴³

Iz prethodno navedenih podataka jasno vidimo s kolikim su bogatstvom Zukobašići prethodno raspolagali i o kakvoj se imućnoj i uglednoj porodici radilo. Njihovi

posjedi uglavnom su se nalazili u samome gradu: kuće i zemljišta, zatim na području Bakića, iznad Potok Mahale, te u polju ispod Gračanice (oranice, šljivici, livade, pašnjaci i šume), kao i na području Sočkovca i Kakmuža, gdje su posjedovali više oranica, livada i šuma, te kmetovska selišta (familije: Nikolići, Popovići, Lazići, Savići, Silići i Bijelići u Sočkovcu, te Miloševići u Kakmužu). – Najveći dio toga je, poslije katastrofe iz 1895. godine, izgubljen zbog duga.

Iz jednog vakufskog dokumenta, iz 1909. godine (na koji ćemo se malo poslije osvrnuti), saznajemo da je Mustafa ef. Zukobašić – iako je bio *“viđena osoba i također obljubljen svuda”* igrom prilika dospio u teško materijalno stanje, te je *“dulje vremena morao prehranjivati svoju obitelj od plaće koju je kao subaša imao.”*⁴⁴ Ugledni trgovac i posjednik je, tako, postao subaša, upravitelj imanja nekog drugog posjednika ili veleposjednika.⁴⁵ Još prije toga, otprilike u periodu između 1886. i 1893. godine, Mustafa ef. Zukobašić se spominje kao mutevelija, odnosno upravitelj ekonomski najsnažnijih vakufa u Gračanici: vakufa Ahmed-pašine džamije, vakufa Osman-kapetana, vakufa Nove medrese i vakufa Hadži Bećir-bega

str. 4 itd.

43 Sarajevski list, god. XXV, br., 8, 19. januar 1902., str. 3-4.

44 Kotarsko vakufsko-mearifsko povjerenstvo Gračanica, br. 183/1909., 20. X. 1909. (Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gračanica, nesređena grada).

45 Nismo uspjeli saznati za kojeg zemljoposjednika je Mustafa ef. Zukobašić kao subaša radio.

Gradašćevića. Poslovanje tih vakufa je, tada, bilo uredno i pozitivno, što svjedoči da je Mustafa ef. Zukobašić dužnost mutevelije profesionalno i savjesno obavljao.⁴⁶

Uprkos svemu što su u poslovno-finansijskom smislu doživjeli, Hadži Ahmet-agini sinovi su, kao napredni ljudi, bili i ostali društveno izrazito angažirani. Još u maju 1893. godine, Mustafa ef. Zukobašić i njegov brat Muharem-aga Hadži Zukobašić javljaju se među 23-icom uglednih građana Gračanice, muslimana i pravoslavaca, koji su u sarajevskom listu "Bošnjak" izrazili podršku tadašnjem kotarskom prestojniku u Gračanici, Omer Atif ef. Bahtijareviću, koji je grubo napadnut i oklevetan u zagrebačkom srpsko-nacionalističkom listu "Srbobran".⁴⁷ Deset godina kasnije, pak, obojica su se našli među osnivačima kulturno-prosvjet-

nog društva "Islamska čitaonica" u Gračanici; tu se Mustafa efendija spominje kao posjednik, a Muharem-aga kao trgovac.⁴⁸ Mustafa ef. Zukobašić je bio jedan od vodećih ljudi kod osnivanja mjesnoga pododbora kulturno-prosvjetnog i potpornog društva "Gajret" u Gračanici, u septembru 1906. godine. Na V. sjednici Glavnog odbora "Gajreta" imenovan je za povjerenika, dakle prvog čovjeka ovoga društva u Gračanici,⁴⁹ a 1907. upisao se (sukladno visini priloga kojeg je davao) i kao utemeljitelj – što je bio i najveći stupanj donatorstva.⁵⁰ A bilo je to vrijeme u kome je, pritisnut teretom dugova, s uglavnom izgubljenom imovinom, službujući za druge, dosta teško izdržavao svoju porodicu. To svjedoči da je bio iskren zagovornik i prijatelj narodnog prosvjeđivanja i temeljnih ciljeva za koje se Društvo "Gajret" zalagalo. Na mjestu povjerenika gračaničkog

46 To se razumije iz niza vakufskih dokumenata (iz perioda 1888.-1895.), sačuvanih u arhivi Medžlisa Islamske zajednice Gračanica.

47 *Bošnjak*, god. III, br. 18, Sarajevo 4. maj 1893., str. 3. Dopis iz Gračanice, između ostalih, potpisali su i gradonačelnik Gračanice Gani-beg Muftić i mjesni paroh, protoprezviter Petar Stefanović. – Dvije godine kasnije, u nacionalističkom listu "Srpstvo", pojavila se teška optužba protiv šerijatskog sudi-je u Gračanici, Mehmed Hilmi ef. Prešlje, za koga je anonimni dopisnik tvrdio da je, tobože, počinio "nepošten posao" sa kćerkom kafedžije Luke Nikolića, nakon što se s četvoricom Gračanlija (među kojima se imenuje i Mustafa ef. Zukobašić) sklonio u Nikolićevu kuću od kiše. Gračanički muslima-ni s ogorčenjem su reagirali na tu gnusnu klevetu, tim više što je šerijatski sudac bio "odista veoma obljubljen i štovana ličnost", a uz njihovu reakciju, u listu "Bošnjak" je objavljena i pismena izjava koju su, po objavi teksta u "Srpstvu", zapisnički dali i ovjerali roditelji djevojke, ističući da je cijela priča "puka laž i izmišljotina."

48 Sajma Sarić, "O osnivanju i radu Islamske čitaonice (kiraethane) i drugih kulturno-prosvjetnih i humanitarnih društava u Gračanici početkom 20. stoljeća", *Gračanički glasnik*, god. VII, br. 14, 2002., str. 48.

49 *Kalendar "Gajret"*, 1325. godina po hidžretu. (Od 14. februara 1907. do 3. februara 1908.), Sarajevo: naklada "Gajreta", Islamska dionička štamparija (tiskara), 1907., str. 133.

50 *Gajret*, god. I, br. 1, Sarajevo, 15. avgust 1907., str. 44.

“Gajreta” bio je i 1908. godine.⁵¹ – Usput rečeno, uprkos vlastitim materijalno-finansijskim teškoćama, Mustafa ef. Zukobašić je i u drugim prilikama bio čovjek “pružene ruke”: tako u štampi njegovo ime nalazimo među darovateljima priloga prilikom bajramskog programa u građaničkoj kiraethani (čitaonici).⁵²

Zapažena je i značajna djelatnost Mustafe ef. Zukobašića u Muslimanskoj narodnoj organizaciji (MNO), prvoj bošnjačkoj političkoj stranci, koja je izrasla iz Pokreta za vjersku i vakufsko-mearifsku autonomiju. Dana 5. marta 1907. godine u hotelu “Continental” u Budimpešti održana je konferencija bošnjačko-muslimanskih predstavnika iz svih gradova i dijelova Bosne i Hercegovine, u čijem radu su, među nekoliko stotina prisutnih, sudjelovali i predstavnici Bošnjaka iz Gračanice, Mujaga Muftić i Mustafa ef. Zukobašić. Jednoglasnom odlukom na ovome skupu je izabran Egzekutivni odbor, kao rukovodeće tijelo MNO i glavno narodno predstavništvo, te je upućen proglas sta-

novništvu, u kome se naglašava da pitanje vakufsko-mearifske autonomije mogu riješiti samo izabrani predstavnici naroda. Među potpisnicima ovog proglasa su bili i Mujaga Muftić, te Mustafa ef. Zukobašić.⁵³

Na 4. sjednici Egzekutivnog odbora, održanoj u Mostaru 24. aprila 1907. godine, usvojen je i zaključak da se Egzekutivni odbor “jednom opsežnom predstavkom obrati na ministarstva financija g. Buriana kao upravnika Bosne i Hercegovine i da ta predstavka sadrži sve tačke našeg zajedničkog u Budimpešti utanačenog programa, potkrijepljene sa dotičnim podatcima i argumentima.” Za izradu predstave, određena su “gospoda Ali beg Firdus, Bećirbeg Kapetanović, Bakirbeg Tuzlić, Šerif ef. Arnautović i Mustafa ef. Zukobašić, koji imaju odmah preuzeti na sebe dužnost, da ovu predstavku na osnovi sakupljenih podataka sastave, pa kad je dovrše, da pozovu sve ostale članove eksekutivnog odbora da je pregledaju, poprave i potpišu, te njemu predaju odrede.”⁵⁴ Zukobašić nije bio član Egzekutivnog odbora, ali se našao u spomenutom radnom tijelu skupa sa četvoricom možda i

51 *Gajret*, god. I, ; br. 10., 11. i 12., Sarajevo, 15. juli 1908., str. 89.

52 *Bošnjak*, god. XIV, br. I, Sarajevo, 7. januar 1904., str. 3.

53 Esad Alibegović, “Muslimani Bosanske Posavine u borbi za vjersko-prosvjetnu i političku autonomiju Bosne i Hercegovine”, *Glasnik Vrhovnog Islamskog Starješinstva u SFRJ*, god. XXXIII, br. 11-12, Sarajevo, novembar-decembar 1970., str. 582-583. – Skupština je morala biti održana u Budimpešti jer su austrougarske kolonijalne vlasti zabranjivale takve skupove u zemlji, dok su Mađari, u inat Austrijancima, bili voljni da ih dozvole.

54 “Zapisnik 4. sjednice eksekutivnog odbora muslimanskog zastupstva, održavane dne 24. aprila 1907. u Mostaru”, *Musavat*, god. II, br. 14, Mostar, 3. maj 1907., str. 1. Osim *Musavata*, kao glasila MNO, ove zaključke prenio je i sarajevski *Bošnjak* (god. XVII, br. 20, Sarajevo, 16. V. 1907., str. 1), kao i novosadska *Zastava* (god. XLII, br. 89, Novi Sad, 19. IV. 1907. /po jul. kal./, str. 2).

najutjecajnih članova, uključujući i predsjednika MNO Alibega Firdusa, te Bakir-bega Tuzlića, glavnog zastupnika MNO za Okružje Tuzla. S tim u vezi, vrijedilo bi detaljnije istražiti njegovu pojavu u toj ulozi i uopće djelatnost unutar MNO, kao i djelatnost ove stranke u Gračanici.

Mustafa ef. Zukobašić je umro prije 20. oktobra 1909. godine, kako se to razumije iz jednoga dopisa Kotarskog vakufsko-mearifskog povjerenstva Gračanica, na koga ćemo se trenutak kasnije detaljnije osvrnuti. Iza njega je ostala supruga Rašida rođ. Helić, sa troje malodobne djece: sinovima Ahmetom i Osmanom, te kćerkom Eminom, a spominje se i Alija Zukobašić, sin umrlog Mustafe, koji je 1911. godine već bio punoljetan.

Spomenute godine, ova je porodica dospjela i u dodatne finansijske poteškoće. Kotarski sud u Gračanici je 14. marta 1911. godine, na zahtjev Figli Z. Danona iz Sarajeva, kojeg je zastupao Mošo I. Danon iz Gračanice, zbog neizmirenog duga od 355 kruna pokrenuo postupak ovrhe, objavivši javnu ovršnu dražbu preostalog dijela nekretnina u vlasništvu imenovanih Zukobašića (čiji su suvlasnici dijelom bili i Razija rođ. Zukobašić, udata Hadži Sulejmanović, te Mujaga Kučukalić). Radilo se o pet nekret-

nina ukupne vrijednosti od 2.000 kruna.⁵⁵

Šira muslimanska zajednica je, po smrti Mustafa efendije, donekle nastojala pomoći njegovoj porodici, što nam svjedoči i prethodno spomenuti vakufski dokument iz oktobra 1909. godine, a radilo se o pokušaju da se za Mustafinog malodobnog sina osigura školovanje u Istanbulu. Naime, na poziv i preporuku nekoliko bošnjačkih uglednika, da se u kotaru Gračanica pronađe jedno dijete koje će se uputiti u osmansku prijestolnicu, radi školovanja na prestižnoj carskoj gimnaziji Mekteb-i Sultan (kasnije poznatom Galatasaray liceju), o trošku države, gračaničko Povjerenstvo je uputilo dopis adresiran na Ali Ševket ef. Junuzefendića, člana "*Bos. Herc. džemijeti hajrije, Carigrad / Fatih*".⁵⁶ U dopisu se ističe da je na sjednici od 28. ramazana 1327. godine (12. oktobra 1909.) zaključilo kako je "*u našem mjestu Gračanici najprikladnije i najsposobnije takovo diete po imenu Ahmet merhum Mustafa Ef. Zukobašića staro 10 god. koje je isto i u ovdašnjim školama vrlo marljivo učilo i iste redovito pohađalo*." U dokumentu se dalje ističe da je ovog djeteta, ali je "*prilikom i slučajem*" osiromašio ("*na tanku stanju došao*"), te je "*duže vremena morao prehranjivati svoju obitelj od plaće koju je kao subaša imao*". Dalje

55 *Sarajevski list*, god. XXXIV, br. 72, Sarajevo, 1. april 1911., str 5.

56 Radilo se o "Bosansko-hercegovačkom udruženju" u Istanbulu, vodećoj organizaciji iseljenika iz Bosne i Hercegovine u osmanskoj prijestolnici, a Ali ef. Junuzefendić je bio njen dugogodišnji predsjednik.

se ističe da je njegov sin Ahmet *“diete svima poznato, otvoreno za nauku i za svaki naučni posao talentiran, a i njegovo ponašanje je bezprikorno i hvale vrijedno.”* Iz svih tih razloga, zaključuje se u dokumentu, *“umoljava se i preporučuje odbor vakufsko-mearifskog povjerenstva da bi se rečeno diete po Vašoj uviđavnosti u prikladni mekteb primilo i na državni trošak smjestilo,”* uz napomenu da će dječaka do Carigrada povesti Hadži Hafiz Mehmed ef. Ikanović iz Travnika. U prilogu dokumenta data je i posebna svjedodžba za mladoga Ahmeta.⁵⁷

Ne znamo da li je ova inicijativa realizirana i da li se Ahmet Zukobašić zaputio u Istanbul. Ako je tamo i dospio – njegovo školovanje je prekinuo Veliki rat (1914.-1918.), a sva njegova nadarenost i otvorenost za nauk i školu od njega, naposljetku, nisu ni *“istesali”* školovana čovjeka, učenjaka ili pripadnika inteligencije – već vješta trgovca, što su mu je većina predaka bila.

O njegovu ratnom dobu, u kojem se našao kao mladić u dobi za mobilizaciju – ne znamo mnogo, osim da je bio posilni dr. Šefkiji Gluhiću,

prijeratnom političaru MNO, uredniku njezina glasila *“Musavat”* i poslaniku u Bosansko-hercegovačkom saboru, u ratu – oficiru, a kasnije, poslije rata, uglednom političaru, ministru u Kraljevskoj vladi i poznatom tuzlanskom advokatu, koji je jedno vrijeme bio i gradonačelnik ovoga grada.⁵⁸ Gluhić je još prije rata dolazio u Gračanicu kao predstavnik MNO-a, pa je vjerovatno poznavao Ahmetovog oca i njegovu porodicu. Ako su austrougarski oficiri mogli utjecati na to koji će im vojnici biti dodijeljeni za lične pratioce i pomagače – onda možemo pretpostaviti da je Gluhić baš zbog toga odabrao Zukobašića.

Iz vremena Prvog svjetskog rata imamo, izgleda, još jedan pisani trag o Ahmetu Zukobašiću, naime podatak s početka 1918. godine, sa dobrotvorne školske zabave u Bosanskom Šamcu, među čijim donatorima se našao i izvjesni Ahmed Zukobašić.⁵⁹ S obzirom na rijetkost prezimena, a i veze dosta gračaničkih familija sa bosansko-posavskim naseljima, držimo da se tu svakako radi o našem Ahmetu.

57 Kotarsko vakufsko-mearifsko povjerenstvo Gračanica, br. 183/1909., 20. oktobar 1909. (Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gračanica, nesređena građa; sačuvan je koncept pisma i svjedodžbe, pisan latinicom, a poslani dokumenti su vjerovatno bili pisani na osmansko-turskom jeziku, arapskim pismom). – Prema kasnijim podacima iz matičnih knjiga, iz 1929.-1930. godine, Ahmet Zukobašić, sin Mustafe, rođen je 1896. godine; ti podaci, doduše, ne moraju nužno biti precizni, ali je imenovan 1909. vjerovatno imao više od 10 godina. Činjenica da se ta dob navodi u dokumentu vjerovatno je motivirana željom da se Ahmet bez problema upiše na navedenu školu (u rangu osmogodišnje gimnazije, koju su pohađala djeca nakon završene četverogodišnje osnovne škole, odnosno ruždije, a to je obično bilo u dobi od 10 godina).

58 V. fusnotu 86.

59 *Sarajevski list*, god. XLI, br. 11, Sarajevo, 16. januar 1918., str. 3.

Prije nego se vratimo Ahmetu, treba zapisati i par riječi o njegovom starijem bratu, Aliji Zukobašiću, kojeg su zvali Aljo i Alijaga. Čini se da ta dva, može se reći, "proturječna" nadimka oslikavaju njegovu ličnost.

S jedne strane, skoro pa jedini podatak koji smo o njemu uspjeli pronaći u dostupnim pisanim izvorima jeste prijava "Odboru za čuvanje morala u islamskom elementu", koji je formiran na osnovu okružnice reisu-l-uleme u proljeće 1918. godine. Taj odbor je zaprimao prijave protiv osoba koje su javno kršile islamske moralne propise i na taj način, kako stoji u dokumentima, uznemiravale ostale muslimane i izazivale njihovo ogorčenje, te ih prosljeđivali kotarskim vlastima, tražeći da se prijestupnici prekršajno kazne. Tako je, u junu 1918. godine, u vrijeme Ramazana, spomenutom odboru prijavljeno više Gračanlija koji su jeli, pili, pušili – ili, pak, konzumirali alkohol u mjesecu islamskog posta, što je kod vjernika izazivalo konsternaciju. Među prijavljenima su se, između ostalih, našli "*Rifat Mehinagić i Aljo Zukobašić*", koji su "*dne 17/6. 918 u Sokolu Hotelu pili rakiju i to javno*", čemu su posvjedočili Avduh ef. Pašić (sudski kancelist) i Hamdo Prohić, oba iz Gračanice.⁶⁰ Ne znamo kako se ta stvar po dvojicu

prijavljenih završila, ali "u odbranu" Alije i Rifat-age (vlasnika hotela "Soko") – obojica su u tom vremenu bili "u naponu snage" i mladosti, što bi se reklo; Rifat-aga je tada imao 29 godina, a Zukobašić mu je, otprilike, bio vršnjak (kako rekosmo, 1911. on se spominje kao punoljetan, šta znači da je imao barem 21 godinu).

S druge strane, Alija Zukobašić – ili Alijaga, kako je u široj tazbini upamćen (s titulom "aga" pridodatim uz ime) – bio je oženjen iz ugledne gračaničke familije Halilbegovića, Sevletom ili Sevlata-hanumom, kćerkom trgovca Mustafe (Mujage) Halilbegovića, koji je odmah iza "Prevrata" (1918.) bio i vijećnik gradske općine Gračanica.⁶¹

O njemu i njegovim potomcima, međutim, nismo našli druge podatke – kao da je iščezao iz Gračanice, a ne nalazimo ga ni desetak-dvanaest godina kasnije, u Domovnici, u kojem je "pater familias" Zukobašića, da tako kažemo, postao njegov mlađi brat Ahmet.

Proživjevši mladost kroz Prvi svjetski rat, Ahmet Zukobašić se u Međuratnom razdoblju (1918.-1941.), afirmirao kao dosta uspješan trgovac i poduzetnik, dobro prilagođen tadašnjim okolnostima i prilikama, kako ekonomskim, tako i društveno-političkim. Ne znamo ništa o

60 Edin Šaković, "Jedna epizoda iz 1918. godine: suzbijanje kršenja islamskih moralnih propisa u Gračanici", *Gračanički glasnik*, god. XIX., br. 37, maj 2014., str. 197.

61 Prema istraživanju Nihada Halilbegovića i porodičnom stablu familije Halilbegović.

njegovim trgovačkim počecima, u novome vremenu i okolnostima, ali u tome se, izgleda, veoma dobro snašao.

Već u ljeto 1920. godine, u donatorskoj akciji za fond Muse Ćazima Ćatića, koju je vodio tada mladi šerijatski vježbenik Hafiz Ibrahim ef. Mehinagić, Ahmet Zukobašić je – prema izvještaju objavljenom u sarajevskom *Novom Vijeku* (mjesečniku za društveni život, privredu i kulturu) – dao znatan prilog od 50 kruna, mnogo više nego brojni drugi gračanički trgovci, činovnici, alimi i uglednici, koji su se odazvali ovoj akciji.⁶² To govori, ponajprije, da je već raspolagao pristojnim prihodima, ali i da je iskazivao zavidnu razinu kulturne osviještenosti, prepoznavši značaj ovoga fonda, odnosno imena Muse Ćazima Ćatića, kao jednog od najznačajnijih bošnjačkih i bosansko-hercegovačkih pjesnika.

U tim danima, kroz prve tri-četiri godine poslije Prvoga svjetskog

rata – dakle, u dvadesetim godinama života – i on je, kako je upamćeno u narodu, drugovao sa Rifat-agom Mehinagićem, a i drugim mlađim trgovcima i poduzetnicima tog vremena, sve redom ljudima koji su svojim držanjem i ponašanjem nerijetko izazivali i u pitanje dovodili tradicionalni sistem vrijednosti bošnjačko-muslimanskog društva, koji se ionako, uslijed historijskih mijena, neumitno raspadao. Rifatagin hotel “Soko” bio je mjesto okupljanja i druženja. Ostalo je upamćeno i da je Ahmet-aga u hotelsku salu znao ujahati na konju, jer je bio popriličan “asija”. U narodu se, čak, pripovijedalo da je bio i vinovnik jednog ubistva, nekako u vrijeme “Prevrata” ili koju godinu kasnije (1918.-1921.), valjda u sukobu ili tuči.⁶³ Po nekim pričama, tada je smrtno stradao upravitelj hotela “Soko”, Mioč (Mijač) Laznik, Slovenac, čiju je udovicu Anu, Austrijanku, Rifat-aga kasnije i oženio.⁶⁴ Po čaršiji je bilo različitih

62 “Za fond M. Ć. Ćatića”, *Novi vijek*, god. I, br. 6, Sarajevo, 01. juni 1920., str. 71. Ostali donatori bili su: Mula Sulejman Fazlić i Sabrija Prohić (po 20 kruna), Hamdi ef. Prohić (15 K), Muharemag Mujačić (12 K), Meho Pašić (11 K), zatim M. Ali ef. Kapetanović, Hafiz Ibrahim Mehinagić, Avdaga Prohić, Hasib ef. i Šemsaga Hifziefendić, te Hasan-beg Krupić, Ibrahim Halilbegović, Muhamed Sarajlić, Hasan ef. i Muhamedaga Rešidbegović, Ćamil ef. Salkić, Hazim ef. Fazlić, Ibrahim Širbegović, Husein ef. Ćurić i Alija M. Suman (po 5 K), te Selim Škiljo, Hafiz Salim ef. Alić i Dervišaga Kurtagić (po 4 K).

63 Prema kazivanju Zajima Šestana (rođ. 1938.) iz Donje Lohinje, dobrog poznavaoa prošlosti i usmene narodne tradicije Gračanice i njene okoline.

64 Prema podacima iz Domovnice, Ana se za Rifat-agu udala 1923. godine. Bio je to, inače, drugi, odnosno treći Rifat-agin brak, u koji je on ušao sa jednim djetetom, sinom Rizom, a posvojio je i Aninog sina, Nikolu – Ninu Laznika. Poslije je s Anom imao još dvije kćeri. Početkom 1941. godine, tačnije 25. januara, Ana je prešla na islam i uzela ime Hatidža; tri dana kasnije, na islam je prešao i njen sin Nino, koji je uzeo ime Nijaz (“Spisak lica koja su prešla iz jedne u drugu vjeroispovijest”, prilog uz akt Imamata džemata Gračanica br. 175/45 od 20. IX. 1945., Medžlis IZ Gračanica, arhiva). – Nino/Nijaz Laznik je u Drugome svjetskom ratu bio intendat u štabu (stožeru) gračaničke bojne tzv. Hadžiefendićeve legije, kao mjesne bošnjačko-muslimanske odbrambene milicije, a ujedno i sarad-

pripovijedanja i nagađanja o povodu i okolnostima tog događaja, a prava istina se, zacijelo, nikad neće doznati. – O svemu tome, pak, nismo našli nikakav pisani trag, niti je Zukobašić krivično gonjen. Može biti da su to sve samo priče, kakve su se ponekad i posve neutemeljeno ispredale o ljudima iz tzv. polusvijeta (kome su, u svojim mlađim danima, Zukobašić i Rifat-aga Mehinagić poprilično inklinirali – iako to kasnije, u njihovim zrelijim godinama, nije bio slučaj).

U drugoj polovici 1920-tih, kao da se naziralo ono drugo, zrelije lice Ahmeta Zukobašića. Potkraj 1927. Gračanicu je potresla tragedija, koju je u nastupu bolesne ljubomore proузročio Avram Papo – pucajući na svog prijatelja, bankovnog činovnika Smaila Gradaševića i djevojku Vilhelminu Janček, u koju je bio zaljubljen, a potom počinivši samoubistvo)⁶⁵ Ahmet Zukobašić je bio jedan od Gračanlija kojima se porodica ubijenog posebno zahvalila, za pomoć i

podršku kod organiziranja dženaze i pogreba za ubijenog.⁶⁶

Spremnost da pritekne u pomoć i svoju humanost Ahmet Zukobašić je i kasnije iskazivao, u vrijeme kada je već bio ozbiljan i ugledan trgovac.

Iako po svome držanju i ponašanju nije odavao dojam osobito pobožna čovjeka (barem po onome što je u narodu upamćeno i kroz usmenu tradiciju preneseno), ime Ahmeta Zukobašića nalazimo i u dokumentima Sreskog vakufsko-mearifskog povjerenstva Gračanica, gdje se pojavljuje kao darovatelj dobrovoljnih priloga i donator. Tako, na primjer, 1934. godine, nakon što je Povjerenstvo pokrenulo aktivnosti na obnovi munare Ahmed-pašine džamije (koju je u proljeće 1934. godine srušio orkanski vjetar), te prikupljanju donacija i priloga u te svrhe – Ahmet Zukobašić se odmah upisao novčanim prilogom u visokom iznosu od 200 dinara (svega četvorica Gračanlija su dala toliki iznos, a svi ostali – među njima i neki koji

nik Narodnooslobodilačkog pokreta (NOP).

65 Šire o tome: Edin Šaković, "Zločin i tragedija u gračaničkoj čaršiji 20. novembra 1927. godine (dva članka iz 'Jugoslavenskog lista')", *Gračanički glasnik*, god. XXX., br. 59, maj 2025., str. 171-178.

66 "U našoj neizmjerljivoj žalosti, koja nas je zadesila tragičnom smrću neprežaljenog sina, brata, rođaka merhuma Smaila osjetismo olakšanje iza mnogih izraza saučesništva u tuži, koji dobismo sa svih strana... Sa izrazom iskrene благодарности zahvaljujemo svima onima, koji se požuriše da nam u našoj velikoj žalosti dadu utjehe. Naročito se pak zahvaljujemo gosn. Asimu Alikalfiću direktoru Muslimanske privredne banke u Gračnici, koji nam je u svemu bio na pomoći, kao i gg. Hasanbegu Čekiću, Ibrahimu Širbegoviću, Muji Aliću, Ahmetu Zukobašiću i svima onima, koji su se najprije požurili da se nađu na pomoći u svim pripremama za dženazu, te koji rahmetliju ispratiše do mezara... Zahvaljujemo se od srca i svima građanima grada Gračnice bez razlike vjere, koji svojim mnogobrojnim prisustvom na dženazi iskazaše veliku i iskrenu ljubav i prijateljstvo prema rahmetliji... U Gradačcu, 5. decembra 1927.", u potpisu: Ilduz-hanuma H. I. Gradašević, mati, te Omerbeg H. I. Gradašević, brat, "za se i za braću, sestre i rodbinu" (*Pravda*, god. VII, br. 106, Sarajevo, 13. decembar 1927., str. 2).

su bili uspješniji i bogatiji trgovci od Zukobašića – osjetno manje).⁶⁷ Njegovo se ime i kasnije spominje u pojedinim humanitarnim akcijama; tako je, na primjer, u januaru 1941. bio član akcionog odbora za zimsku pomoć, izabranog na sastanku građana, u svrhu prikupljanja priloga za pomoć siromašnim i socijalno-ugroženim stanovnicima grada.⁶⁸

Godine 1929. u okviru reformi Islamske vjerske zajednice reorganizirana je institucija džemata, koji su od tada obuhvatali po jedno veće gradsko ili seosko naselje ili pak više manjih sela, te je uvedena služba džematskih imama, koji su preuzeli matične poslove na području svog džemata. Tom prilikom su i u džematu Gračanica uspostavljene matične knjige rođenih, umrlih i vjenčanih muslimana, kao i Domovnica, evidencija muslimanskih domaćinstava, koja je i vrijedan izvor za proučavanje prošlosti starih porodica. U Domovnici za Gračanicu, pisanoj 1929.-1930. godine, koju je is-

punio džematski imam za ovaj grad (Đulejman ef. Fazlić), nalazimo dvije kuće, odnosno dva domaćinstva Zukobašića.⁶⁹

Vlasnik, odnosno domaćin prve kuće bio je **Ahmet Zukobašić**, sin umrlog Mustafe, rođen 1896. godine, vjenčan 1922. godine, po zanimanju trgovac. Njegova kuća se nalazila u mahali: Ahmed Paša – Potok, kućni broj 65/31 i 133.⁷⁰ Kao članovi domaćinstva popisani su: njegova majka Rašida (rođena 1870. godine), zatim supruga Emina rođ. Salihefendić (rođ. 1905., umrla 1941.), kao i brat Osman (rođen 1903., vjenčan 1940., a umro 1948. godine), po zanimanju pekar, te njegova supruga Fahira (rođ. 1922. godine) i kći Emina (rođ. 1945.).⁷¹

Drugo domaćinstvo Zukobašića pripadalo je **Begajeti Zukobašić** rođenoj Morankić, udovi Saliha, sina umrlog Muharema Zukobašića. Kuća je popisana u mahali Ahmed Paša – Potoku, kućni broj 15/31 i 96.⁷² Begajeta je rođena 1890. u Čifluku, srez Tuzla (tj. Donjim Moranjcima),

67 Iskaz dobrovoljnih priloga za izgradnju munare Ahmed-pašine džamije u Gračanici, Sresko vakufsko-mearifsko povjerenstvo Gračanica, nesređena građa (arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gračanica).

68 Pored Zukobašića, članovi ovog odbora bili su i: Rašid Filipović, vršilac dužnosti sreskog načelnika, zatim Hifzaga Hifziefendić, predsjednik Gradske općine Gračanica, te dr. Avdo Prohić, banovinski ljekar, Savo Aleksić, šef Poreske uprave i Muradif Džinić, šef Katastarske uprave. (*Jugoslavenski list*, god. XXIV, br. 4, Sarajevo, 5. januar 1941, str. 3.).

69 Matične knjige Domovnice za džemat Gračanicu (iz 1929./1930. godine, ažurirane do 1945.), knjiga 1-a.

70 Domaćinstvo je popisano među kućama Mehinovića, Džikića i Salkića. Prema nekim kazivanjima, kuća Ahmeta Zukobašića se nalazila u Potok mahali, preko potoka od kasnije kuće Faruka Mujića.

71 Nismo uspjeli saznati šta se u međuvremenu zbilo s njegovim starijim bratom Alijom.

72 Kuća je popisana među kućama: Pašića, Prohića, Kasumagića, Aganovića, dakle nalazila se na Mejđaniću.

a vjenčana je 1909. godine; u domaćinstvu s njom su živjela njena malodobna djeca: kćeri Ifeta (rođena 1921.) i Hanumica (rođ. 1928.), te sin Ahmet (rođen 1930. godine).⁷³ Salih Zukobašić, koji je, inače, bio vlasnik kafane (kahve), imao je još jedno, a možda i dvoje djece: sina Mustafu, koji je završio Narodnu osnovnu školu 1922. godine (dakle, u vrijeme sastavljanja Domovnice imao je već 18 godina), a spominje se i kći Rabija, koja je 1931. završila četvrti razred osnovne škole (sudeći po dobi, Rabija bi mogla biti istovjetna Ifeti iz Domovnice).⁷⁴

Salih Zukobašić se početkom 1930. godine spominje u jednom dokumentu Sreskog vakufsko-mearifskog povjerenstva Gračanica, vezanom za prijavljenu štetu na vakufskom posjedu Drijenča (vakuf Ahmed-pašine džamije); štetu su, tom prilikom, kao vještaci procijenili Salih Zukobašić i Osman Berber.⁷⁵ No, nedugo iza toga, Salih je preminuo, jer se u Domovnici spominje kao umrli.

Njegov sin Mustafa se spominje kao zakupnik jednog poslovnog prostora u vlasništvu Osman-kapetanova vakufa, 1932. i 1933. godine.⁷⁶ Prostor se nalazio u ulici Kralja Petra (tj.

Čaršiji), na br. 27. Vjerovatno se radi o kafani koju je prethodno Salih držao.

Drugih podataka o ovome ogranku Zukobašića nemamo.

Što se Ahmetovog domaćinstva tiče, njegov mlađi brat Osman je – kako vidimo – radio kao pekar, naslijedivši, barem na taj način, tradiciju nekadašnje pekare u vlasništvu Zukobašića (koju su oni, onomad, vjerovatno iznajmljivali drugim zanatlijama).

Za Osmana smo pronašli samo još jedan podatak, vezan za kasnije razdoblje – period Drugoga svjetskog rata. Prema memoarskom zapisu dr. Hasana Maglajlije, predratnog veterinara, u ratu ilegalnog saradnika, a potom terenskog aktiviste Narodnooslobodilačkog pokreta, Osman Zukobašić je nabavljao oružje kojim su se snabdijevali stanovnici Gračanice koji su stupali u tzv. Hadžiefendića legiju, kao domaću, odbrambenu, bošnjačko-muslimansku miliciju, koja je štitila ovdašnje stanovništvo od četnika i drugih napadača, a ujedno je omogućavala domaćim ljudima da izbjegnu mobilizaciju u jedinice Domobranstva

73 Matične knjige Domovnice za džemat Gračanicu (iz 1929./1930. godine, ažurirane do 1945.), knjiga 1-a.

74 Nije bio rijedak slučaj da su djeca u ranom djetinjstvu dobijala novo ime (obično iz apotropijskih pobuda).

75 Sresko vakufsko-mearifsko povjerenstvo Gračanica, br. 31/930, 1. I. 1930. (Medžlis IZ Gračanica, arhiva).

76 Sesko vakufsko-mearifsko povjerenstvo u Gračanici, br. 200/33., 17. III. 1933., Spisak kirajdzija nastanjenih u zgradama vakufa u 1932. i 1933. godini (Medžlis IZ Gračanica, arhiva).

(regularne vojske Nezavisne Države Hrvatske) i druge formacije.⁷⁷

Do Drugoga svjetskog rata, Ahmet Zukobašić je postao jedan od najuspješnijih gračaničkih trgovaca. Bio je aktivni član Trgovačkog udruženja u Gračanici. Na vanrednoj skupštini 16. decembra 1933. godine izabran je i za jednog od desetorice članova uprave.⁷⁸ U ovo tijelo je biran i kasnije, sve do Drugoga svjetskog rata.⁷⁹ Bio je, također, i član Sokolskog društva u Gračanici, koje je njegovalo sportsku i fizičku kulturu.⁸⁰

Godine 1936. okušao se i u lokalnoj politici, istupivši kao kandidat na općinskim izborima, koji su održani 11. oktobra 1936. godine. Istupio je tada kao opozicioni kandidat (tzv.

građanske liste) nasuprot Hifzagi Hifziefendiću, dotadašnjem načelniku gradske općine Gračanica i kandidatu Jugoslavenske radikalne zajednice (JRZ), političke organizacije koja je objedinila najjaču (i vladajuću) srpsku stranku Radikala i Jugoslavensku muslimansku organizaciju (JMO), kao dominantnu stranku Bošnjaka u tom vremenu. Razumije se, u takvoj utrci, Zukobašić nije imao mnogo izgleda, pa je Hifziefendić "ovjerio" svoj mandat sa 719 glasova (registriranih birača, s pravom glasa), nasuprot 146, koliko ih je svoje povjerenje dalo Zukobašiću.⁸¹ Ipak, to nije bitnije poremetilo odnose između njih dvojice, jer već u martu 1937. godine Ahmeta Zukobašića zatičemo kao člana općinskog Odbora

77 "...Legija je primala sve one koji su mogli kupiti pušku pa makar bili i sa 20 godina tako je bilo slučajeva da su muslimani nastojali kupiti puške bilo od koga pa su ih kupovali najviše od domobranskih vojnika, podoficira i oficira pa i od njemačkih vojnika i podoficira. U Gračanici u proljeće 1943. godine otkriven je jedan slučaj da su neki kandidati za legiju kupujući puške od Nijemaca bili otkriveni i pohapšeni i trebali su biti strijeljani ali su otkupljeni od njemačke komande za 2 vola i vješt prikaz da je to bilo u pijanstvu i da je Rifataga [Mehinagić] i Nino [Laznik] to nekako Nijemcima prikazali su da je to došlo radi velikog straha nenaoružanih Muslimana od četničkih pokolja i da se moralo čak i Nijemce moliti da im ustupe oružje. Koliko se sjećam u tu kupovinu pušaka za legionare bio je upućen Osman Zukobašić i Osman Mulahuseinović Krezo i kroz njihove ruke najviše je prošlo pušaka za legionare. Pri ovim nabavkama oružja i oslobođenja pojedinaca od obaveza prema domobranstvu odigrali su najvažniju ulogu neki podoficiri i oficiri domobranstva koji su bili u štabovima u Tuzli, Doboju i Derventi..." (Hasan Maglajlija, "Neki podaci o političkom radu za KPJ u NOP u Gračanici (1939.-1945.)", *Gračanički glasnik*, god. XVII, br. 33, maj 2012., str. 92.)

78 Omer Hamzić, *Gračanica i okolina u periodu između dva svjetska rata: (pravno-politički i društveno-ekonomski razvoj)*, Gračanica: "Monos", Sarajevo: "Avicena", 2015. (2. izd.), str. 265-266, nap. 95.

79 "U nedelju održalo je i Trgovačko udruženje za srez gračanički svoju I redovnu godišnju skupštinu" – piše sarajevski *Jugoslavenski list*, u svom broju od 6. aprila 1940. godine. "U novi upravni odbor ušli su g.g. Ahmet Zukobašić, Stanko Trifković, Jovo Blagojević, Ljubomir Hinić, Ljubomir Simić, Ibrahim Rešidbegović, Ibrahim Pjanić, Mustafa Delić, Uroš Todorović, Dimšo Nedeljković, Šaban Jašarević i Osman Hadžić, a u nadzorni odbor: Hazim Rešidbegović, Mihajlo H. Stević i Alošo Papo." (*Jugoslavenski list*, god. XXIII, br. 81, 6. aprila 1940., str. 7).

80 Njegovo ime nalazimo na spisku članova Sokolskog društva Gračanica za 1935./1936. godinu, koji je sačuvan u nesređenoj građi Sreskog vakufsko-meairfskog povjerenstva Gračanica (arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gračanica). Spisak objavljuje i O. Hamzić, isto, str. 289, nap. 192.

81 O. Hamzić, isto, str. 411, tab. 4.8.

za kupnju zemljišta za gradnju bolnice u Gračanici, sa gradonačelnikom Hifzom Hifziefendićem kao predsjednikom, te Mehmedagom Rešidbegovićem, Ibrahimagom Halilbegovićem, Ljubom Hinićem i Ljubom Simićem, kao ostalim članovima.⁸² Taj odbor je uspješno "ispregovarao" kupovinu vakufskog zemljišta (sa Sreskim vakufsko-mearifskim povjerenstvom, Vakufskom direkcijom i drugim organima Islamske vjerske zajednice), na kome je, par godina kasnije, sagrađena zgrada sreske bolnice (današnja Opća bolnica).⁸³

Iz prijeratnog perioda ostala je upamćena jedna pomalo kontroverzna činjenica o Ahmetu Zukobašiću – naime, da je, kao musliman, bio član četničkog udruženja. Četnici su u tom vremenu bili organizirani kao tzv. "nacionalna" društva, baštineći tradicije gerilskih četničkih odreda iz balkanskih ratova i Prvoga svjetskog rata. Ispoljavali su agresivnu podršku dinastiji Karađorđevića, te velikosrpskoj i unitarističkoj politici koju je zagovarala Radikalna stranka.⁸⁴ Na srezu Gračanica, međutim, četničke organizacije nisu imale osobito snažno uporište: tako je, prema

izvještaju Sreskog načelstva s kraja avgusta 1930 godine, u Gračanici djelovala *četnička družina*, dakle sekcija Četničkog pokreta. Kako se Zukobašić našao u tom društvu, nije poznato – možda je to bio utjecaj njegova prijatelja Rifat-age Mehinagića, koji je u Međuratnom razdoblju bio jedan od najistaknutijih pristaša režima u Gračanici, držeći da je to najbolji način da se muslimani izbore za svoja prava.⁸⁵ Na čelu četničkog udruženja u Gračanici, 1930-tih godina nalazili su se, po zabilježenim kazivanjima, Milan Žirović (poduzetnik) i Vladimir Simeunović (sudski službenik, inače poznati kulturno-prosvjetni aktivista i glumac-amater) – obojica su bili ljudi od ugleda, poštovani među pripadnicima svih naroda i vjera u Gračanici. Aktivnost četnika svodila se uglavnom na učešće u obilježavanjima državnih i monarhističkih praznika i značajnih datuma, te različite parade, sokolske sletove i sl. Dakle, o Ahmet-aginom članstvu u četnicima ne treba izvlačiti nikakve osobite zaključke.

Godine 1940. u sarajevskom "Jugoslavenskom listu", u broju od 7. novembra 1940. godine, od nepotpri-

82 Prijepis zapisnika o formiranju odbora i ostali spisi iz ovog predmeta: Sresko fakufsko-mearifsko povjerenstvo Gračanica, nesređena građa (arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gračanica).

83 O gradnji bolnice v. O. Hamzić, isto, str. 297-298 (o postupku kupovine zemljišta: nap. 218).

84 O djelatnosti četnika u tom vremenu: Nusret Šehić, *Četništvo u Bosni i Hercegovini (1918-1941): politička uloga i oblici djelatnosti četničkih udruženja*, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. XLII, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 27, 1971.

85 Rifat-age Mehinagić je još u mladosti bio filozofski opredjeljen, a 1914. godine bio je i hapšen, u istragama i represalijama poslije Sarajevskog atentata i početka rata sa Srbijom.

sanog tuzlanskog dopisnika čitamo sljedeće: *“Jutros je ovamo doputovao iz Gračanice trgovac g. Zukobašić Ahmet, koji je odmah sazvao imame iz Tuzle i naredio da se na grobu bivšeg ministra rahmetli Šefkije Gluhića, koji se nalazi kod Poljske džamije, a nema spomenika, održi hatma. G. Zukobašić bio je nekada, za vrijeme rata, posilni kod rahm. dra Gluhića, pa je odlučio da podigne spomenik ovom našem zaboravljenom velikom Jugoslavenu.”*⁸⁶

– Dr. Šefkija Gluhić je, inače, preminuo 26. X. 1927. godine (iznenada, kako je to izvijestila tadašnja štampa).⁸⁷ Njegova porodica, očito, nije bila u prilici ni dvanaestak godina poslije smrti podignuti mu odgovarajuće grobne oznake, tako da je tu inicijativu pokrenuo upravo Ahmet Zukobašić iz Gračanice. Ne znamo da li je i realizirana.⁸⁸ U svakom slučaju, bio je to lijep Zukobašićev gest sjećanja na čovjeka uz kojeg je proveo period rata.

Prema zapisima Damjana Blagojevića, Ahmet Zukobašić se u svojoj trgovini orijentirao na otкуп poljoprivrednih proizvoda, kao i mnogi drugi gračanički trgovci.⁸⁹ Pred Drugi svjetski rat njegova trgovačka firma je imala predstavništvo i u Sarajevu, s radnjom u centru grada, gdje je i Ahmet-aga sve češće boravio. U to vrijeme, Zukobašić se okretao i otkupnoj trgovini drvetom – kojom je, kada je Gračanica u pitanju, kasnih 1930-tih i početkom 1940-tih godina suvereno gospodario Sabrija Prohić, u to vrijeme najmoćniji i najbogatiji gračanički poduzetnik. Među njima dvojicom je, izgleda, bilo pomalo i rivalstva. Svjedoči to i događaj s početka 1941. godine, koji je u štampi označen kao “Najnovija senzacija” u Gračanici.

“Ovdašnji trgovac drvetom g. Ahmet Zukobašić”, pisao je sarajevski Jugoslavenski list, “primijetio je prije izvjesnog vremena, da iz njegove šume zvane ‘Kupres’, koja se nalazi

86 “Tuzlanska kronika: Podiže spomenik u znak zahvalnosti”, *Jugoslavenski list*, god XXIII, br. 264, 7. novembar 1940., str. 4.

87 Damjan Blagojević, “Gradsko jezgro Gračanice 1940. godine, urbano-komunalna i društveno-privredna skica”, *Gračanički glasnik*, god. VII, br. 14, novembar 2002., str. 61.

88 Na mezaru dr. Šefkije Gluhića (ispred Turali-begove – Poljske džamije u Tuzli) danas stoje noviji nišani od ukrasnog betona, kakvi su se počeli podizati iza Drugoga svjetskog rata, 1960-tih godina; na njima stoji da ih podižu “zahvalna djeca”. – Inače, dr. Šefkija Gluhić je imao više djece, a njegov najstariji sin bio je Omer Gluhić (rođ. 1912.), prijeratni činovnik, a u Drugome svjetskom ratu pobornik (adutant) zapovjednika Domobranske dobrovoljačke legije, Muhamedage Hadžiefendića, a kasnije, nakon što se priključio partizanima, komandant Tuzlanskog NOP odreda. Odmah iza rata bio je sekretar Privremene Narodne Skupštine u Beogradu, a kasnije potpredsjednik Komiteta za socijalno staranje pri Vladi FNRJ. Njegova uspješna političko-činovnička karijera prekinuta je osudom na višegodišnju zatvorsku kaznu i konfiskaciju imovine, koja mu je izrečena 20.02.1950. godine (*Borba*, god. XV, br. 45, 22. februar 1950., str. 4).

89 Damjan Blagojević, “Gradsko jezgro Gračanice 1940. godine, urbanokomunalna i društvenoprivredna skica”, *Gračanički glasnik*, god. VII, br. 14, novembar 2002., str. 61.

nedaleko Gračanice, odvozi se drvo u nepoznatom pravcu a ne dovozi se na njegov lager. G. Zukobašić preuzeo je na sebe dužnost detektiva u zajednici sa svojim namještenicima da bi pronašao mjesto kuda se vozi njegovo drvo. Prema iskazu oštećenog nestalo mu je iz ove šume oko trideset prostornih metara drveta. U svome traganju g. Zukobašić je konstatovao da se izvjesna količina ovih drva nalazi na lageru poznatog mjesnog veletrgovca g. Sabrije Prohića.” U nastavku članka, stoji: “Osvjedočivši se o ovome oštećeni je zamolio asistenciju žandarmerije, te je u pratnji patrole gg. Redže Bekteševića podnarednika i Mile Samardžije također podnarednika, došao na lager g. S. Prohića, gdje je otkrio izvjesnu količinu drveta njegova vlasništva, t.j. žigosana sa njegovim šumskim čekićem... Ova konstatacija izazvala je nemalu senzaciju kako u samom mjestu, tako i u okolini, jer se radi o dvojici poznatih trgovaca. Kako stvar stoji sa ovim drvima pokazaće daljnja istraga žandarmerije i sudskih vlasti koje su također izvršile uviđaj na licu mjesta, te je na njima da dadnu svoj pravorijek. Finale se znatiželjno očekuju.”⁹⁰

Te finale nikada nisu uslijedile, jer je već u aprilu započeo rat, a po

svoj prilici – nisu bitnije narušile ni tradicionalno dobre odnose familija Zukobašić i Prohić.⁹¹

Nekoliko mjeseci kasnije, Ahmet Zukobašić je na tragičan način izgubio život, skupa sa suprugom Eminom. Desilo se to u napadu srpskih ustanika na voz, na pruzi između Sarajeva i Gračanice. U Gračanicu je stigla vijest da je ubijen “od četnika”, kako su u narodu označavani ozrenski ustanici. To je ostalo upamćeno i u narodnom sjećanju.

Preciznije podatke o smrti Ahmeta Zukobašića i njegove supruge Emine rođ. Salihefendić pronašli smo u knjizi Domovnice (knjiga I-a, str. 97), te u *Matici umrlih muslimana džemata Gračanica* (br. 45 i 46). U rubrici “Dan, mjesec i godina” (smrti), upisano je najprije za oboje: “1941. listopada / studenog”, s tim što su nazivi mjeseca križani i dopisivani, da bi na kraju bili upisani precizniji datumi: kod Ahmeta: 29. listopada 1941., a kod njegove supruge Emine: 30. listopada 1941. godine. Kao mjesto smrti kod Emine je naveden Bosanski Brod, a kod Ahmeta – Doboj. Kao uzrok smrti, kod Emine navedeno je: “poginula od puške”, a

90 *Jugoslavenski list*, god. XXIV, br. 33, Sarajevo, 9. februar 1941, str. 13.

91 Istraživač i publicist Nihad Halilbegović zabilježio je sjećanje svoje majke, Beghanume rođ. Prohić, sestre Sabrije Prohića, koja je boravila u Sarajevu kada je Ahmet Zukobašić otvorao trgovačku radnju u ovom gradu: iz trgovine spremne za otvorenje, Zukobašić je, tada, odabrao jedan lijep komplet escajga i poklonio joj. Taj escajg ona je kasnije donijela u dom svog tadašnjeg zaručnika i budućeg muža Hivzage Halilbegovića i porodica se njime dugo služila. – Nihad Halilbegović je, također, upamtio da je mnogo godina kasnije, poslije Drugoga svjetskog rata, jedna stara Zukobašićka često posjećivala Beghanumu.

kod Ahmeta: *"Poginuo /od četnika/ od puške u vozu"* (dio rečenice "od četnika" upisan je, istim rukopisom, a svjetlijom tintom, naknadno). Emina je sahranjena u Bosanskom Brodu, 1. studenog 1941. godine, dok je za Ahmeta naznačeno da je sahranjen u Gračanici, 30. listopada 1941. godine, a dženazu je klanjao i sahranu obavio Rašid ef. Sarajlić (imam Potok džamije). U primjedbi su upisani brojevi izvješća kojim je javljeno o smrti dvoje Zukobašića (649/41 i 653/41).⁹²

Evidentno je, dakle, da su oboje poginuli očigledno istoga dana, ali i da su podaci upisani u matičnu knjigu umrlih – upisani naknadno, vjerovatno nekoliko sedmica, a možda i par mjeseci poslije kasnije, pa su određene nepreciznosti i razlike razumljive.

Krajem oktobra zabilježena su dva napada ozrenskih ustanika na vozove: prvi, 27. oktobra, na području Suhog Polja, kada je napadnut voz koji se iz Tuzle kretao prema Doboju, te drugi, 30. oktobra, kada je napadnut brzi voz Sarajevo – Bosanski Brod. O tim napadima je pisao i Todor Vujasinović, komandant ozrenskih ustanika, odnosno Ozrenskog partizanskog odreda,⁹³ donoseći u prilogu i dnevne izvještaje vojnih i policij-

skih vlasti NDH.⁹⁴ U izvještajima koji se odnose na napad od 27. oktobra navedeno je da je u vozu bilo "6 mrtvih i 3 ranjena" putnika, uz napomenu da je među smrtno stradalim bio jedan ustaški poručnik i jedan domobran, "a ostalo su građanska lica."⁹⁵ U izvještaju o napadu od 30. oktobra, pak, stoji: *"...U Doboju donešeno je 22 leševa. Od svih 10 je indentificirano. Od preostalih 12 neindentificiranih, 5 leševa su domobrani. (...) Hrvatsko domobranstvo vodilo je borbu u mjestima Lipac i Pridjel i vršile represalijske. Po pričanju preživjelih, veliki broj putnika brzog vlaka odveden je navodno u šumu od četnika, a postoji vjerovatnoće da ima dosta leševa u r. Bosni, jer su putnici bježali na sve strane pod vatrom četnika..."*⁹⁶

Ahmet Zukobašić je sigurno stradao u jednome od ovih napada – po svoj prilici u napadu koji se zbio 30. oktobra. Gotovo sigurno, istom prilikom je poginula i njegova supruga Emina, iako se datum i mjesto njihove smrti u Matici umrlih razlikuje: 29. i 30. oktobar, odnosno Doboju i Bosanski Brod (no, ako rekosmo, ti podaci su upisani naknadno).

U zabilježenim kazivanjima o mjestu pogibije Ahmeta Zukobašića spominje se pruga Doboju – Tuzla,

92 Imamat džemata Gračanica, *Matica umrlih muslimana (sidžilli-vefijat)*, 1929.-1945., br. 45 i 46, Medžlis Islamske zajednice Gračanica, arhiva.

93 Todor Vujasinović, *Ozrenski partizanski odred*, Sarajevo: "Svjetlost", 1979. (3. prerađeno i dopunjeno izdanje), 132-135.

94 Isto, III. dio – Dokumenta, str. 453-454.

95 Isto.

96 Isto, str. 453-454.

odnosno njen dio između Boljanića i tunela Mrčevac – što bi značilo da su Zukobašići izgubili život prilikom njegovog putovanja u Sarajevo. Po drugoj priči, pak, Zukobašići su stradali na putu iz Sarajeva, u kome je Ahmet tada stalno boravio, za Gračanicu. Ovu verziju je, po kazivanju svoje majke Beghanume Halilbegović rođ. Prohić, zabilježio Nihad Halilbegović. Beghanuma je tada boravila u Sarajevu s porodicom, s kojom se Zukobašić često susretao; ona je zapamtila kako joj je pričao da strahuje od četnika, koji su mu zamjerali što im se nije priključio na početku ustanka. Zbog toga nije ni odlazio u Gračanicu. Kad se tamo ipak zaputio, zbog neodložnog posla, smrtno je stradao.⁹⁷ Držimo da je ova verzija pouzdanija, te da su Ahmet i njegova supruga Emina zaista stradali u napadu od 30. oktobra. Izgleda da je Ahmetovo tijelo istoga dana identificirano i prebačeno u Gračanicu, gdje je obavljena dženaza, dok se Emina našla među kasnije identificiranim putnicima, možda onima koje je odnijela rijeka Bosna – ili, pak, ranjenim i povrijeđenim, koji su podlegli – zbog čega je njezino tijelo i ukopano u Bosanskom Brodu.

U zabilježenim kazivanjima o okolnostima smrti Ahmeta Zukobašića

navodi se i to da su ga četnici prepoznali i potom namjerno ubili; po jednoj verziji, zaustavili su voz (saznavši da on putuje u njemu), pregledali i legitimisali putnike, te su ga izdvojili i strijeljali, jer se kao predratni četnik nije priključio ustanku – čime je, u njihovim očima, počinio izdaju. Takve su vijesti došle i do Beghanume Halilbegović, kada je saznala za Zukobašićevu smrt.⁹⁸ S druge strane. Todor Vujasinović je bez skrivanja pisao: *“Putnike za koje bi naši utvrdili da su neprijatelji – strijeljali bi u prvom potoku, a nama u štab slali njihove legitimacije.”*⁹⁹ Ne smije se, stoga, isključiti da je upravo takva sudbina mogla snaći i Zukobašića. No, za to, za sada, nemamo dokaza. Vjerovatnijim se čini da su i Ahmet, i njegova supruga Emina stradali kao civili u ustaničkom, partizansko-četničkom napadu na voz, pri čemu napadači nisu osobito marili za civile, kao “kolateralnu štetu”.

Kako bilo da bilo, tragična smrt Ahmeta Zukobašića – kakvih je u sveopćoj klaonici Drugoga svjetskog rata bilo mnogo – iz nekog je razloga ostala duboko urezana u kolektivnu memoriju ovdašnjeg stanovništva, pa su se već u toku rata, a i poslije rata, o njoj ispredale različite priče. Naglasak je uvijek bio na samome Ahmetu, dok smrt njegove supruge

97 Podatke saopćio Nihad Halilbegović, kome se zahvaljujemo kako za ove, tako i druge pružene informacije.

98 Prema podacima koje je saopćio Nihad Halilbegović.

99 T. Vujasinović, *Ozrenski partizanski odred*, str. 123.

kao da nije ni upamćena, iako je smrt bračnoga para sigurno veća tragedija negoli smrt pojedinca.

Ahmetova smrt je, kako rekosmo, pripisivana četnicima, iako su ozrenski ustanici u to vrijeme bili organizirani u Ozrenski partizanski odred – dakle, barem formalno, bili su partizani.¹⁰⁰ No, poslije rata, Ahmet-agino ime se našlo u kategoriji onih koji su označavani kao žrtve fašističkog terora (civilni ubijeni od stranih okupatora i “domaćih izdajnika”, uključujući i četnike), pa čak i u kategoriji “boraca NOR-a”! Naime, prilikom izgradnje Spomenika i Spomen-kosturnice boraca NOR-a u Gračanici (1951.-1958.), na nečiju ideju i inicijativu posmrtni ostaci

Ahmeta Zukobašića ekshumirani su iz prvobitnog mezara i položeni u kosturnicu skupa s posmrtnim ostacima još nekoliko poginulih partizana i saradnika NOP-a s područja Gračanice, kao i partizana iz brojnih drugih jedinica izginulih oko Gračanice (ukupno 121 sahranjeni).¹⁰¹ To nije sve: Zukobašić je upisan i u *Spomen-knjigu palih žrtava u Narodnooslobodilačkoj borbi sreza Gračaničkog*, koja se čuvala u SUBNOR-u Gračanica.¹⁰² Tu je upisan kao *Zukobašić Mustafe Ahmet*, sa sljedećim podacima: “Rođen 1896 g. u Gračanici, Srbín, trgovac. Poginuo u vozu od eksplozije bombe na pruzi Mrčevac – Boljanić 1942 od četnika”.¹⁰³

¹⁰⁰ Ta razlika i nije bila tako oštro izražena, jer je u Odredu dominirala četnička struja, što je rezultiralo četničkim pučem u proljeće 1942. godine i protjerivanjem malobrojnih komunista, s Vujasinovićem na čelu, sa Ozrena. Svjedoči to i jedan proglas iz druge polovice septembra 1941. godine, upućen stanovnicima dvaju sela u okolini Gračanice. “Dobro pazite, da četnička noga ne prijeđe preko Spreče da se obračuna za zlodjela koja vrše neki ljudi nad Srbima”, stoji u tom proglasu. “Mi nećemo birati, niti ćemo pitati tko je kriv, nego ćemo staviti pod nož sve od reda.” U potpisu: “Drugi bataljon četničkih odreda.” (Esad Tihić, “Jedinice Domobranske dobrovoljačke pukovnije /DOMDO/ na teritoriji Trebave, Ratiša i Posavine /1942.-1943./”, *Gračanički glasnik*, god. I, br. 2, novembar 1996, str. 34; dokument u Vojnom arhivu u Beogradu, f. NDH, k. 152, reg. br. 36/7-2). U citiranoj memoarskoj knjizi Vujasinović ovo pismo ne spominje, iako je očigledno nastalo u njegovom štabu: prvobitni naziv Ozrenskog partizanskog odreda, kako Vujasinović tvrdi, bio je “Drugi bataljon partizanskih odreda”, ali je sam naziv *partizani*, kako je poznato, usvojen tek nakon Savjetovanja u Stolicama (26./27. septembra 1941). – O dominantnom četničkom utjecaju u ovom odredu svjedoči i obiman izvještaj Muhameda Sadikovića Škraba, instruktora Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu, upućen 6. februara 1942. Svetozaru Vukmanoviću Tempu, komandantu Glavnog štaba NOP odreda Bosne i Hercegovine i delegatu Centralnog komiteta KPJ (*Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda*, tom IV, Borbe u Bosni i Hercegovini, knjiga 35, dokument br. 12).

¹⁰¹ Ešref Čurić, Omer Hamzić, *Biljezi slobode: partizanska spomen-obilježja na području opštine Gračanica*, Gračanica: Opštinski odbor SUBNOR-a i komisija za istoriju Opštinskog komiteta SK BiH Gračanica, 1985., str. 97-105.

¹⁰² Spomen-knjiga se danas čuva u prostorijama Udruženja antifašista i boraca NOR-a (UABNOR) u Gračanici. Zahvaljujemo se ovom prilikom Ibrahimu Nurkiću, dugogodišnjem predsjedniku UABNOR-a, što nam je omogućio uvid u ovaj historijski izvor.

¹⁰³ Ovdje treba dodati da je ime Ahmeta Zukobašića u septembru 1943. godine, u *Upitnom listu o stradanju muslimanskog žiteljstva džemata Gračanica*, upisano u rubriku: “islamskih žitelja – vojnika (...) koji su služili u vojsci bilo kao domobrani, ustaše, oružnici, milicioneri i sl.” (Imamat džemata Gra-

I na ovom se primjeru pokazuje koliko je javna memorija često u nesuglasju s historijskim činjenicama. A može se to kazati i za usmenu narodnu predaju, u kojoj su priče o neobičnoj ličnosti Ahmeta-age Zukobašića i njegovoj tragičnoj sudbini vjerovatno već i među savremenici pomalo prerastale u svojevrstne legende, a u prenošenju na buduće generacije još i više. Ilustrativan primjer toga jeste i zapis Atifa Kujundžića (1947.-2015.), književnika i publiciste iz Lukavca, Gračanlije po rođenju i zavičajnosti, u ratnoj reportaži nastaloj u jesen 1994. godine, prilikom posjete zoni odgovornosti 109. brdske brigade. Kujundžić je, tada, u vožnji sa suputnicima, ispričivovijedao (i zapisao) sljedeće:

"...Pričam im o Ahmetu Zukobašiću iz Gračanice, pripadniku četničke organizacije između dva rata, naravno: dva svjetska rata. To je bio žestok čovjek malog rasta, o njemu mi je pričao rahmetli otac. Ahmet je bio čuven po prijeko naravi i nevjerovatnoj hrabrosti. (...) Došao dakle, Ahmet Zukobašić kod četnika i rekao da hoće u četnike. Jesi li siguran, pitao ga je četnički oficir. Jesam – rekao je Ahmet. I spreman si sve učiniti za našu stvar, pitao je da-

*lje. Jesam, rekao je Ahmet. Penji se na ovu šljivu, naredio je četnik. Ahmet se popeo bez riječi. Skači, naredio je četnik. Ahmet je pogledao sa šljive i ugledao dvadesetak bajoneta koje su četnici podigli na gotovs, prema njemu. Skočio je bez oklijevanja. Četnici su izmakli bajonete. Ahmet Zukobašić je postao četnik. Imao je četničku legitimaciju, nije se znalo kakve zadatke dobija i kako ih izvršava, ali su ljudi izbjegavali sukobe s njim. Kažu da je za vrijeme drugog svjetskog rata bio u Gračanici i da nije ratovao, ali da se pred kraj rata zakačio sa novim vlastima. Uzeo je ženu i djecu da bi otišao ko zna kuda. Milicija, OZNA ili UDBA ga je otkrila u vozu od Doboja prema Sarajevu. Ahmet je u uglu kupea uzeo ženu i djecu uza se i aktivirao ručnu bombu. U ruke se nije dao živ."*¹⁰⁴

Vidimo, dakle, kako je, u prenošenju kazivanja, narodna mašta tkala i upredala različite detalje, poput onoga o tobožnjem skakanju na bajonete i navodnim tajnim zadacima koje su predratni četnici obavljali, a mnogo toga zasigurno je i Kujundžićeva konfabulacija, poput datiranja Zukobašićeve smrti u 1945. godinu, dok je detalj o žrtvovanju sebe, svoje žene i djece (koju Ahmet nije ni imao), da ne padnu u

čanica, br. 309/43, 30. IX. 1943., Kotarsko vakufsko-mearifsko povjerenstvo Gračanica 1941.-1945., nesređena grada, Medžlis Islamske zajednice Gračanica, arhiva). Spomenuta greška je vjerovatno nastala jer je njegova smrt prijavljena Imamatu putem vojnog dopisa. – Tako se, ironijom sudbine, Ahmet Zukobašić, mrtav, našao najprije među pripadnicima oružanih formacija NDH, a zatim i partizana, iako je život izgubio kao civil.

104 Atif Kujundžić, "Pet dana sa 109. junačkom brigadom Doboj-Istok", u: *Borba i život za slobodu*, Lukavac: NIK "Kujundžić", 2002., str. 340.

ruke neprijatelju – motiv koji datira još iz antičkih vremena.

Zukobašići su, tako, na izmaku svog življenja i postojanja u Gračanici, ulazili i u narodnu legendu.

Poslije 1945. godine, ova familija je u Gračanici potpuno iščezla.

Vrijedilo bi bilo istražiti šta se desilo s ostalim njenim članovima, osobito muškim – jesu li se odselili i gdje, šta se sa svima njima zbilo. A to je, s obzirom na (ne)dostupnost izvora, potraga za iglom u plastu sijena.

Prevazilazi to, uveliko, naše napore, tako da ostaje za neke druge, buduće istraživače.

Mi smo ovim skromnim radom tek ukazali na jedan historijski značajan, a danas skoro potpuno zaboravljen gračanički rod, položivši temelje na kojima će, nadamo se, drugi nastaviti istraživati.

Biće nam drago ukoliko ovi zapisi posluže nekima od izravnih ili neizravnih potomaka ove familije, ukoliko ih danas ima.

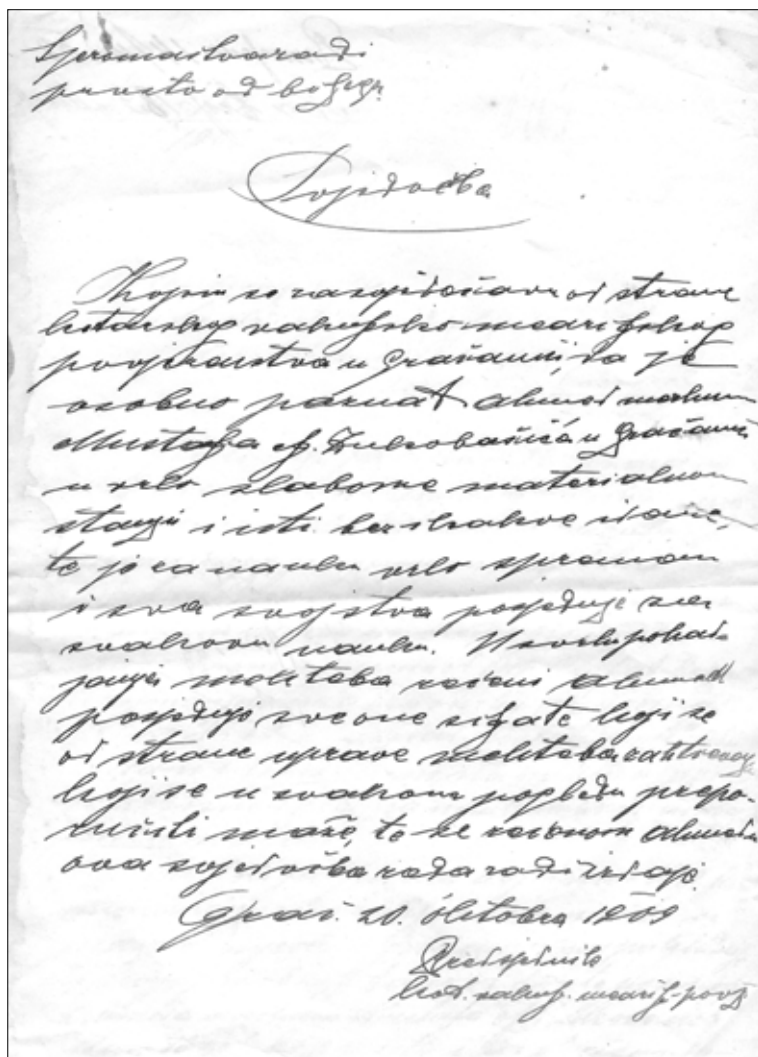
SUMMARY

THE ZUKOBAŠIĆS OF GRAČANICA: FOLLOWING THE TRAIL OF AN OLD, FORGOTTEN GRAČANICA FAMILY

The Zukobašići are an old, now extinct family from Gračanica, which left a significant mark throughout history. Its first mention dates back to the end of the 18th century. In the middle of the next, 19th century, two Zukobašić houses were listed in Gračanica. The most significant representative of this family in the 19th century was Hadži Ahmed-aga Zukobašić, a merchant and reserve binbasha (major) of the Ottoman army. He was the commander of the Bashibozuk in Gračanica and participated in the suppression of the rebellions of 1858 and 1877, as well as the resistance to the Austro-Hungarian occupation of Bosnia and Herzegovina in the summer of 1878. Later, he was elected as a member of the District Council in Gračanica, as a representative of Bosniak Muslims in this town, which confirms his great reputation. At that time, the Zukobašići were one of the richest merchant families in Gračanica, with large land holdings and properties in the city and its surroundings, as well as several serf settlements in the villages of Sočkovac and Kakmuž, under Mount Ozren. In the great fire of the summer of 1895, in which the town center burned down, the Zukobašić houses and shops were also destroyed, and this family became impoverished overnight. Due to credit debts, a huge part of their property became the subject of court enforcement, foreclosures and public auctions. Despite these losses, the Zukobašićs remained socially engaged and influential. During that time, the activity of Mustafa ef. Zukobašić, the son of Hadža Ahmed-aga, was particularly notable. He was a representative of the Muslim National Organization, the first Bosniak political party, and participated in the work of the Executive Board, as its governing body. He was

also one of the founders and the first commissioner of the Muslim cultural and educational society "Gajret" in Gračanica. In the period between the two world wars, the most important representative of this family was Ahmet Zukobašić, a respectable and wealthy merchant. His tragic death, at the beginning of the Second World War, later became one of the local legends—at a time when this family in Gračanica was completely faded away from this town.

PRILOZI

Svjedodžba za Ahmeta (Mustafe) Zukobašića iz 1909. godine

Z A P I S N I K

sastavljen na sjednici odbora za kupnju zemljišta
za gradnju bolnice na dan 23 marta 1937 god. u kancelariji opštine
građaničke u Gračanici.

Prisutni : Predsjednik opštine Hifzo Hifziefendić,
članovi Rešidbegović Mehmedaga, Halilbegović Ibrahim, Minić Ljubo,
Simić Ljubo i Zukobašić Ahmet.

Predmet jest rešavanje po aktu Vakufskog povjeren-
stva u Gračanici broj 147/37 od 21 marta t.g. opšt.broj 869/37. u
kome mude povjerenstvo opštini da opština otkupi potrebno zemljište
vakufsko za gradnju bolnice sa dinara 25.000.- / dvadeset pet hiljada/

Nakon svestrane diskusije odbor zaključuje da se prih-
vatiti ponuda Vakufskog povjerenstva u Gračanic broj 147/37. b kupuje
ispred opštine građaničke zemljište vakufsko u k.o.upisano u z.k.ul.
broj 546 i 550 ave k.o.Gračanica, kat. šest broj 33/11.33/12,33/13
i 33/14 za cijenu u dinara 25.000.- dvadeset pet hiljada dinara , pod
uslovima kako je to u navedenom aktu Vakufskog povjerenstva navedeno.

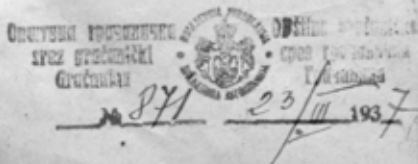
Zaključeno i potpisano

Članovi odbora,

Predsjednik opštine,

Ibrahim Halilbegović
Rešidbegović Mehmedaga
Halilbegović Ibrahim
Minić Ljubo
Simić Ljubo
Zukobašić Ahmet

Hifzo Hifziefendić

Zapisnik općinskog odbora za kupovinu zemljišta za izgradnju bolnice, sa potpisom Ahmeta Zukobašića (1937.)

